

IOANN. ERNEST. IMM. WALCHII
P. P. SOC. LAT. IENENS. EPHORI

ANTIQVITATES HERCVLANENSES LITTERARIAE

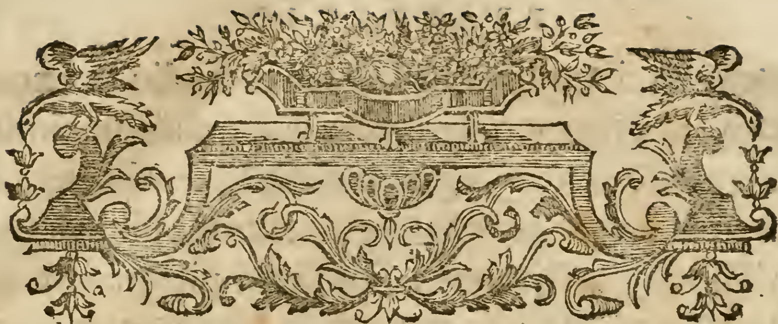
ACCEDIT

SYLLOGE INSCRIPTIONVM HERCVLANEI ATQVE IN EIVS CONFINIIS ERVTARVM

EDITIO SECVNDA AVCTIOR.

IENAE LITTERIS ET SVMTIBVS SCHILLIANIS.
ANNO MDCCLI.

LECTORI S.

OMNIVM fermone celebratum adhuc fuit Herculaneum, haud ignobile olim Campaniæ oppidum; nec obfcurum vlli opinor; aut abfconditum rumorem, qui de feliciſſimo eius ad priſtinam lucem reditu non fine optimo litterarum falutis augurio vbique percrebuit. Neminem quoque facile reperiri arbitror, qui fine maximo voluptatis ſenſu non exceperit lætiſſimum hunc nuntium de inuento illo, in quo integra vrbs tam diu delituit, ſepulcro. Quam iucundum fuit omnibus, famam audire nuntiantem, vrbem illam,

 quam,

quam, excitato funesto Vesuuii incendio terræque motu, Titi temporibus misere descendisse nouimus, emergere ex montis illius pumicibus: prodire ex istis cauernis præstantissima antiquitatis monimenta, inscriptiones, vasa, statuas, simulacra picturasque elegantissimas: non comparere in illo hiatu, in Campanæ terræ medullis ac visceribus inconditos, vt facile quiuis suspicari poterat, ex conquassatis ædibus lapidum aceruos; sed, quod mirum dictu, integras ædes, porticus, theatra, templa aliaque eius generis amplissima ædificia: nullum sine laboris fructu transigi diem, quo ad lucem non extrahantur noua quasi miracula, pretiosissimæ Romanæ in ipsis cineribus adhuc spirantis maiestatis reliquiæ.

FACILE colligi potest, ex quo Campanæ istæ musæ reuiuiscere inter mortales et spiritum quasi recipere cœperunt, atque in conspectum prodire publicum, ipsarum, qui ibi sunt, antistites ac sacerdotes non quieuisse, et sedisse elingues in felicissima hac diuarum illarum conuersione; aut oscitatos esse in exoptata hac, quam fatorum fauor

litte-

litterarum ſtudiis indulgebat, fortuna. Non deerant partibus ſuis, qui inter Neapolitanos harum muſarum ſacris initiati fuerant, et, quidquid poterant, id vnice ad illarum praeſtantiam, dignitatem atque elegantiam, a puluere ac ſordibus vindicandam, ſtrenue ac ſedulo referebant. Adſciſcebant ad iucundi iſtius laboris ſocietatem, qui reliquam Italiam et Etruriam ingenii fama illuſtrant, viros præſtantiſſimos: communicabant cum his liberaliter, quæcunque deſcribendi facultas ipſis data fuerat, eruta antiquitatis monimenta: ſciſcitabantur ipſorum ſententiam, hique ad inueſtiganda infelicis huius vrbis rudera eo promtiores videbantur, quo vberiorem laboris fructum inde ſperare, quoue maiorem ex illis gloriam iure meritoque ſibi promittere poterant. Quo factum eſt, vt præſtantiſſimi fetus, ab Italiæ ingeniis certatim quaſi et non ſine æmulatione excluſi, ad nos perferrentur, qui multa nobis, quæ de hac ciuitate benigniori fortuna in lucem educta fuerant, oſtendebant, explicabant et longe præſtantiora adhuc ſperare nos iubebant. Ad quem cenſum eminentiſſimi cardinalis ANGELI MARIAE

QVIRINI, illuſtriſſimi marchionis SCIPIONIS MAFFEII et virorum celeberrimorum ANT. FRANC. GORII, MARCELLI DE VENVTI, IACOBI BELGRADI aliorumque politiſſima ſcripta præ ceteris referenda ſunt, ne dicam de litteris IOSEPHI STENDARDI, RVDOLPHI et MARCELLI VENVTORVM, PAVLLI MARIAE PACIAVDII aliorumque de hoc argumento exaratis et in celeberrimi GORII *admirandis antiquitatum Herculanenſium* ſuppeditatis.

VERVMENIMVERO vt hæc omnia, quæ adhuc de Herculaneo prodierunt, pro primitiis ſolum habenda eſſe; nemo facile negabit, qui regio iuſſu cautum fuiſſe, legerit, ne quis exſcriberet; vel adumbraret inuenta hæc præſtantiſſima liberalis doctrinæ præſidia; ſic largiſſimam eorum meſſem, ipſius potentiſſimi regis auſpiciis faciendam, omnes, qui manſuetioribus muſis ſacra faciunt, fauſtis excitati ominibus, exſpectant. Hanc tamen moram eo libentius quisque perferet, quo vberior tum erit antiquitatum Herculanenſium prouentus, qui in regio adhuc fouetur ſinu et in dies ad tempeſtiuam

quaſi

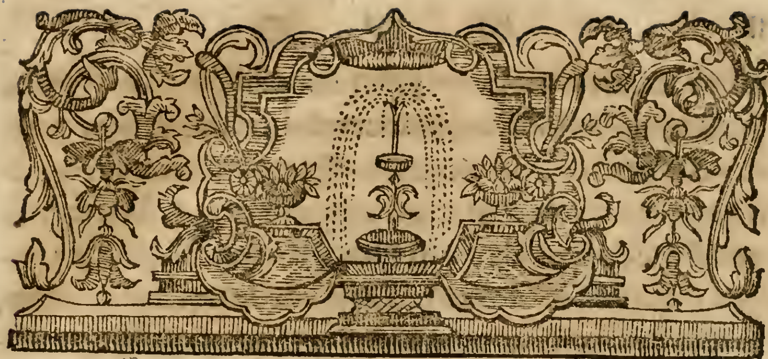
quaſi creſcit maturitatem. Sufficiant aliquamdiu ingeniis exercendis edita iamiam egregia Herculanenſium litterata ſaxa, quæ ſatis amplum differendi campum omnibus, qui in hoc litterarum genere vires ſuas experiri volunt, patefaciunt. Id vero felici optatoque cum ſucceſſu ſemper fieret, vellem, et ita, vt verum ad liberales doctrinas inde redundaret emolumentum: vt vtilia a minus vtilibus ſollicite diſcernerentur; nec tot tantisque inanibus laboribus ingenia ſine fructu ſe frangerent, propter vnicum ſæpe lapidem, cuius explicatio cur tam anxie ſit facta et inſtituta: cur tot coniecturæ in medium adlatæ: tot excitatæ ſint contentiones, ratio ferme nulla dici poteſt alia; quam quod Herculanei is inuentus atque effoſſus fuerit.

IN hac, quam Tibi, lector beneuole, trado, ſecundis curis expolita commentatione, ad id potiſſimum animum meum retuli, vt eruta in illis oris egregia politiorum muſarum inſtrumenta ad indagandas litterarias antiquitates Herculanenſes referrem eaque ſcrutandis priſcæ Campanæ doctrinæ veſtigiis maxime adhiberem. Quod argumentum

vti

vti ſua ſe iucunditate atque vtilitate ſatis commendat; ita haud abs re fore arbitrabar, ſi illius tractationem boni ominis cauſſa orationi *de præſenti in Italia litterarum ſtatu* præmitterem, a me præterito anno habitæ, quum prouincia, philoſophiam in hac academia publice docendi, clementiſſime mihi demandaretur. Vix illa litteris deſcripta erat, quum multi, propter argumenti potiſſimum nouitatem modo me, modo librarium exemplorum ſibi comparandorum cauſſa adirent, hisque diſtributis omnibus, nouam editionem ſuaderent. Atque hoc negotium in ſe ſuſcepit vir ſpectatiſſimus, IO. FRID. SCHILLIVS, cuius deſiderio neutiquam volui deeſſe, hortantibus præcipue amicis et fautoribus meis, cum quibus litterarum inii commercium. Recognoui omnia ſedulo, additis paſſim nouis obſeruationibus, quæ ad ipſam rem, quam diſputaui, magis confirmandam pertinere maxime mihi videbantur. Adiunxi præterea ſyllogen earum inſcriptionum, quæ noſtro potiſſimum æuo Herculanei et in eius confiniis erutæ ſunt. Ex illis, quæ iam CAPACII ætate ibidem ſunt inuenta, et quæ ipſe iam ſuppeditauit, marmoribus, non omnia, quum vbique fere et in plurimis inſcriptionum collectionibus exſtant; ſed ea ſolum dedi, quæ præ ceteris antiquitatibus Herculanenſium litterariis illuſtrandis inſeruiunt, et ad quæ paſſim in ipſa hac commentatione, velut ad teſtes fide dignos prouocaui. Tu vero, lector beneuole, vale mihique ac meis ſtudiis faue. Ienæ, d. XXVII. iul. anno reparatæ ſalutis CIↃIↃCCLI.

EX

Ex quo fama de Herculaneo, ex Veſuuii cineribus prodeunte, emanare et noſtras quoque Germaniæ prouincias peragrare cœperat, non defuerunt, qui ſparſos hos rumores exciperent quam lætisſime ac, fauſtis quaſi ominibus excitati, ex cauernis iſtis, neſcio, quas honorum et fortunarum accesſiones litterarum ſtudiis augurarentur ac ſpirare adhuc muſas veteres Campanas diuinarent in terræ his viſceribus ac ruinis nobilis ciuitatis, quam ſub Nerone *a*) Veſuuii exhalatio-

a) contigit id anno vrbis conditæ DCCCXVI. chriſtianorum autem LXIII. Regulo et Virginio conſulibus. Vide SENECAM *libr.* VI. *natur. quæſtion. cap.* I. et TACITVM *libr.* XV. *annal. cap.* 22.

nibus ac terræ motu ex parte concidisse: sub Tito *b*), grauissimo montis huius incendio facto, misere penitus descendisse, nouimus. Qui quidem mihi videbantur vere; nec sine ratione augurium hoc egisse, quod felicissima illa, vbi Herculaneum situm fuit, regio ingenuis ac liberalibus artibus antiqua iam ætate, Cæsaris præcipue atque Augusti temporibus, exstiterat florentissima. Larga litterarum luce omnia ibi erant completa Campanusque ager præstantia alebat ingenia, tam domestica et natiua; quam aduentitia et ex alieno fundo tam copiose huc translata, vt Campania

b) anno vrbis DCCCXXXII. christi LXXIX. Vespasian. aug. IX. et Tito VII. consulibus: lege XIPHILINVM *epitom. Dion. libr.* LXVI. p. 756. et PLINIVM *libr.* VI. *epist.* 16. et ad. de IO. MASSONVM *vit. Plin.* p. 26. De his Vesuuii incendiis, quibus Herculaneum et loca finitima grauiter vexata sunt, conf. ANTON. SANFELICVM de *Campan. origin. et situ*, *tom.* IX. *part.* I. *thes. antiquit. et histor. Ital.* p. 7. IVL. CAES. CAPACIVM *antiquit. et hist. Camp. cap.* VIII. CAMILLVM PEREGRINVM *de Campan. felic. diss.* II. *cap.* 23. p. 232. sq. IVL. CAES. RECVPITVM *de Vesuuian. incend.* p. 18. illustrissimum marchionem MARCELLVM DE VENVTI *descrizione delle prime scoperte dell' antica città d' Ercolano, cap.* IV. p. 48. et cel. ANTON. FRANC. GORIVM, *admirand. antiqu. Herculan.* §. VIII. et IX. *vol.* I. *symbol. litterær. Florent.* p. 16. 17. quibus addi possunt, quæ de Vesuuio obseruat FRANCISC. BLANCHINIVS *istor. vniuersal. prouata con monument. e figur. con simbol. degli antichi*, Romæ, MDCXCIX. p. 246.

pania non vbertate solum agrorum: varietate fructuum: amoenitate litorum: suauitate locorum ac salubritate aeris *c*); sed ingeniorum quoque fertilitate aliis terris antecellere videretur *d*). Habebant ibi musae iucundissimas sedes, quarum multas in villis ac finitimis locis sibi ita parauerant, vt politiorum disciplinarum officinis septum quasi ac munitum esset Herculaneum. Fuerant porro quam plurimae coloniae Romanae a multis seculis per totam Campaniam diffusae atque in vicinitatibus ac confiniis nostrae vrbis vndique ita dispositae *e*), vt per illas amplissimam eius ciuibus occasio-

c) vid. STRABONEM *libr.* V. p. 371. CICERONEM II. *agrar.* *cap.* 28. FLORVM *libr.* I. *cap.* 16. aliosque apud CHRISTOPH. CELLARIVM *notit. orb. antiqui*, *tom.* I. p. 830. CAMILLVM PEREGRINVM *lib. excit. diss.* III. *cap.* I. sq. IVL. CAES. CAPACIVM *antiquit. Neapol. cap.* I. PHILIPP. CLVVERIVM *lib.* IV. *Ital. antiqu. cap.* I. p. 1091.

d) vid. CICERONEM *orat. pro Archia poet. cap.* III. LIVIVM *lib.* XI. *cap.* 42. et, qui inprimis Neapolitanos ob litterarum studia commendant: VIRGILIVM *libr.* IV. *georg.* v. 563. A. GELLIVM *libr.* IX. *cap.* 15. MARTIALEM *libr.* V. *epigram* 78. v. 14. STATIVM *libr.* V. *silu. carm.* 3. v. 162. SILIVM *Italicum*, *libr.* XII. v. 27. Adde ex recentioribus CHRIST. CELLARIVM *dissertat. academic.* p. 365. et 464.

e) id de Puteolis PLINIVS *libr.* III. *cap.* 5. et LIVIVS *libr.* XXXIV. *cap.* 13. marmorque vetustum apud IVL. CAES. CAPACIVM *antiquit. Neapol. cap.* XXII. p. 178. de Capua FRONTINVS *de coloniis* et CICERO *orat. Philipp.* II. *cap.* 40. de

casionem, litterarum studia amplectendi, datam fuisse, maxime probabile sit, quod neminem negaturum esse, arbitror, qui modo expenderit, quocunque se verterint coloniæ et migrauerint, musas perpetuas fere earum socias ac constantes comites exstitisse *f*). Ipsum denique Herculaneum colonos Romanos acceperat, quod non solum ex DIONYSIO *Halicarnassensi g*); sed etiam ex lapidibus monimentisque priscis luculenter patet, quæ ciuitatis huius incolis patronos, duumuiros, decuriones aliosque coloniarum proprios magistratus diserte tribuunt *h*). Addo, huius, quæ in Herculanensium agro consedit, coloniæ rationem

de Casilino itidem CICERO *loco excitato*: de Calibus LIVIVS *libr.* VIII. *cap.* 16. de Suessa Aurunca idem *libr.* IX. *cap.* 28. et VELLEIVS *lib.* I. *cap.* 14. de Venafro PLINIVS *libr.* III. *cap.* 5. de Calatia VELLEIVS *libr.* II. *cap.* 61. de Atella IVL. FRONTINVS *de coloniis*, p. 102. *scriptor. rei agrar.* GOESII, et CICERO *libr.* XIII. *epist.* 7. de aliis alii, nominatim modo excitatus FRONTINVS, testantur. Ipse Cæsar, teste VELLEIO *libr.* II. *cap.* 44. viginti millia ciuium in agrum Campanorum deduxit.

f) vid. CELLARIVM *dissertat. academicis*, p. 365. sq.

g) *antiquit. Roman. lib.* I. p. 35. Quo tempore id factum sit, in antiquis scriptoribus inuenire non potui.

h) vid. IVL. CAES. CAPACIVM *antiquit. et histor. Camp. cap.* IX. *tom.* IX. *part.* 3. *thes. ant. et histor. Ital.* p. 64. IAN. GRVTERVM p. CCCCXXXIX. *inscr.* 6. THOM. REINESIVM *class.*

nem ita fuiſſe comparatam, vt quemlibet, ſi modo rem diligentius ponderauerit, facile a ſe impetrare poſſe, credam, vt eam non ſine litteris fuiſſe, ſibi perſuadeat. Erat enim illa, vt omnes rationes oſtendunt, non ex infima populi fece; aut vrbis ſorte con-

claſſ. VII. *inſcript.* 15. p. 484. ANTON. FRANC. GORIVM *admirand. antiqu. Hercul. vol.* I. *ſymbol. litterar.* p. 119. 120. 185. illuſtriſſimum marchionem MARCELL. DE VENVTI *deſcrizion. delle prime ſcoperte dell' antica città d' Ercolano cap.* III. et auctorem commentationis: *memoir. ſur la ville ſouterraine découverte au pied du mont Veſuve*, p. 15. 16. 31. Exhibent memorati ſcriptores vetuſtum ſaxum, L. Munatio Conceſſiano poſitum, atque ex eo conſtare autumant, quod Herculaneum colonia Romana fuerit. De ipſa colonia nemo dubitabit; vtrum vero ſaxum hoc ipſum ad Herculanenſes debeat referri, id multis non ſatis exploratum; nec ſine cauſſa, videtur. Scribendi enim ratio in iſto ita eſt comparata, vt poſt Titi tempora ideoque poſt Herculanei fata compoſitum id eſſe, multi haud immerito ſibi perſuadeant. Quando in ipſo lapide *primariæ ſplendidiſſimæ Herculanenſium regionis* mentio eſt facta; verba hæc ad regiones illas referendas eſſe, cenſent, in quas, Romæ vrbis exemplo, Neapolis antiquo tempore fuit diuiſa, quoniam in aliis ſaxis, vt ex CAPACIO, REINESIO aliisque patet, regiones Thermenſium et Agathonenſium Neapolitanæ commemoratæ ſint. Quamuis ipſe in ea ſim ſententia, vt lapidem hunc ad Neapolitanos; quam ad Herculanenſes referre malim; ex ipſis tamen deſignatis his regionibus nihil hac in re confici poſſe, exiſtimo, quod in alio ſaxo apud CAPACIVM *loco excitato*, *regio Mulinienſis* Herculanenſibus tribuitur. Herculaneum enim, paruum ceteroquin oppidum, in regiones diuiſum eſſe potuit.

ſtata; ſed nobilisſima et ad optima quæuis nata quaſi colonia, quæ nihil in noua, ad quam delata fuerat, vrbe deſiderari patiebatur, quod ipſi ſplendorem; ciuibus vero laudem adferre eorumque ſtatum felicem ac fortunatum reddere poterat. Docet hoc egregium Herculanenſe monimentum, quod leges de domorum villarumque dignitate retinenda complectitur *i*): docet id aliud ſaxum, præ ceteris memoria dignum, quo publice Marcis Memmiis Rufis, patri et filio, pro ornamentis, municipio conciliatis, gratias agunt Herculanenſes atque inter alia ſignificant, viros hos nobilisſimos *ſcholam et chalcidicum ad municipii ſplendorem feciſſe* *k*): docent porro hoc ipſæ ciuitatis ruinæ, ex quibus non ſubſtructionum inſanæ moles: inconditi atque informes lapidum acerui ac horridæ, quæ barbariem redolent, tuguriorum fabricæ emerſerunt; ſed ædes tam ſacræ; quam profanæ, publicæ pariter ac priuatæ *l*) ornatisſimæ, theatrum

i) vid. THOM. REINESIVM, *claſſ.* VII. *inſcript.* II. p. 475. et *inſcriptiones Donianas*, ab ANT. FRANC. GORIO editas, *claſſ.* II. *num.* 66.

k) vid. REINESIVM *claſſ.* VII. *num.* 15. p. 484. CAPACIVM *loc. memorat.* p. 66. auctorem ſupra excitatæ diſſertationis: *memoir. ſur la ville ſouterraine*, cet. p. 16. aliosque plures.

l) vid. *letters from a young Painter abroad to his friends in England*, Londini, MDCCXLVIII, p. 160. et quæ ex his

trum *m*), porticus *n*), templa aliaque huius generis ædificia, incredibili opere perfecta ac tot picturis *o*) elegantibus, tot ſimulacris, ſtatuis, columnis ornata *p*), vt nihil pulcrius, nihil venuſtius vnquam ſe vidiſſe, vltro fateantur, qui præſentes iucundum hoc ſpectaculum intueri ac tot illuſtres maieſtatis Romanæ teſtes ex ſepulcro ſuo prodeuntes ac reuiuiſcentes coram obſeruare potuerunt. In conſpectum ſeſe dabant picturæ, in quibus artem et elegantiam non ſatis mira-

his litteris clariſſ. THEOPH. LVDOLPH. MVNTERVS latine interpretatus eſt *comm. de Herculaneo*, p. 43. ſq. eius *parerg. hiſtorico - philol.*

m) de quo præ ceteris legi meretur illuſtriſſ. marchio VENVTI *comment.* ſupra *excitata*, *part* II. *cap.* 3. p. 78. edit. Germanicæ, quæ Francofurti et Lipſiæ; ſiue potius Vindobonæ, NDCCXLIX. prodiit. Huic addendi ſunt auctor libelli: *memoir. ſur la ville ſonterraine*, p. 12. ſq. et illuſtriſſ. marchio SCIPIO MAFFEI in ſingulari epiſtola ad BERNARD DE RVBEIS, ita inſcripta: *ſopra le nuoue ſcoperte d' Ercolano*, p. 35. quæ vna cum duabus aliis Veronæ MDCCXLVIII. hac inſcriptione edita eſt: *tre lettere del ſignor Marcheſe Scipione Maffei.*

n) vid. *notizie curioſe intorno allo ſcoprimento della città d' Ercolano vicino a Napoli*, quæ Venetiis MDCCXLVII. litteris expreſſæ ſunt, §. IV.

o) conf. ea, quæ PAVLLVS MAR. PACIAVDIVS differit, in *raccolta d' opuſcoli ſcientifici e filologici* doctiſſimi CALOGIERA, *tom.* XXXVIII. *num.* 8. p. 349.

p) conf. illuſtriſſ. marchion. VENVTI *libr. memorat.* p. 126. et *memoir. ſur la ville ſouterrain.* p. 15.

mirari possunt harum rerum periti et sine satietate iis delectari se, aiunt libereque confitentur, earum nonnullas praeclaris celeberrimorum, quos recentior aetas tulit, pictorum operibus palmam facere dubiam, eas praecipue, quae Theseum cum Minotauro *q*) et Telephi, Herculis filii, educationem *r*) ob oculos ponunt *s*). Prodibant ex Vesuuii cineribus statuae, quibus

q) lege, quae habet venerandus abbas RVDOLPH. VENVTI litteris apud cel. GORIVM, *admirand. antiquit. Herculan. vol.* I. *symbol. litterar.* p. 48. et quae ipse p. 129. de hac pictura praestantissima erudite differit.

r) conf. quae hac de re *nouis litterar. Florentin. tom.* I. an. MDCCXL. *num.* 9. p. 138. commemorantur.

s) picturarum elegantiam et mirificam, quae in illis vbique refulget, artem non satis mirari possunt, quotquot eruta praestantia haec antiquitatis monimenta contemplati sunt. In his eae picturae prae ceteris in admirationem omnes rapuerunt, in quibus varii locorum, regionum, fluminum, vrbium ac aedificiorum situs, ad adspectum praeclari, diuersaeque amoenissimarum regionum ac tractuum formae ob oculos ponuntur. Ex iis vero abunde nunc constat, ad quantum perfectionis gradum et pingendi ars apud veteres Romanos perducta fuerit, quos adhuc, si eiusmodi liberales artes cogitamus, in statuis maxime et in aedificiorum ruinis admirati sumus. Quantus picturarum numerus, quantaue ipsarum copia sit, vel ex his docti cuiusdam Neapolitani verbis cognoscitur: *chi puo descriuere a posta il numero senza numero de' quadri, che sono in quattro stanzoni, ornati da capo a fondo di pitture oltremodo eccellenti?* Nolo fuse percensere ea, quae de

quibus olim Herculaneum ita quasi superbiit, vt, qui erutas viderunt, vtrum ingentem earum copiam; an singularum venustatem magis admirentur, ipsi nescire se profiteantur *t*). Quot praeconia in exterorum

litteris

de imaginibus Iouis, manu fulmen tenentis, à capra nutriti, de figuris Herculis Bambini ceterorumque numinum in Neapolitanorum atque aliorum litteris leguntur, et quo ea spectant, quae de hoc argumento apud cel. GORIVM *libro memorato*, p. 48. 63. 64. pictorem Anglum in clar. MVNTERI *parergis*, p. 59. apud auctorem porro libelli, inscripti: *memoir. sur la ville souterrain.* p. 26. et marchion. VENVTI *libr.* laudato p. 126. 139. 146. sq. habentur; persuadeo tamen mihi, inter elegantissimas picturas post illam, quae Theseum cum Minotauro exhibet, sine dubio eam quoque esse referendam, in qua Chiron cum Achille puero cernitur, et de qua doctus quidam Neapolitanus ad cel. GORIVM ita scribit: *osseruai vn quadro prezioso, esprimente Chirone, che al fanciullo Achille insegna sonare la lira, e i personaggi sono quanto al naturale interi, ed il fanciullo e si ben dipinto, che risalta dal muro e'l muro e curuo, siccome era la conca a Portici del teatro. Gia è stato disegnato e intagliato in rame; ma chi mai puo egguagliare l' originale? Oh Dio, che bella positura d' Achille, che gusto, che dispositione mirabile delle figure*, *tom.* I. *symbol. litterar.* p. 64.

t) de statuis his vide, praeter ceteros, eminentiss. cardin. ANG. MAR. QVIRINI *de Herculaneo epistolam* ad cel. Goettingensium professorem, IO. MATTH. GESNERVM, Brixiae ao. MDCCXLVIII. editam, in qua plenior *descriptio excauationis, quae in villa Resina fit*, exhibetur. Haec descriptio, ex Italica lingua in Latinam a clar. MÜNTERO translata, vna cum ipsa epistola exhibetur in istius *parergis*, p. 103. Italice ea quoque apud cel. GORIVM legitur

litteris effuſa legimus de Herculis, Iouis, Mineruæ, Veneris aliorumque numinum *u*): de Tiberii *x*), Neronis, Vitellii *y*) Veſpaſiani, Titi *z*), feminarumque auguſtarum: de togatis porro conſularium virorum ſtatuis *a*), quarum multæ vltra hominis magnitudinem adſurgunt? Quam mirifice prædicant equeſtrem Nonii Balbi *b*) ſtatuam, cuius pulcritudinem tantis efferunt laudibus, vt nulla ſpecies ne excogitari quidem poſſit ornatior, ſplendidior ac magnificentior? Quam grauiter dolent alii ingentem fractorum et violatorum ſimulacrorum vim, quam ita deſcribunt, vt totum fere

tur *ſymbol. litterar. vol.* I. p. 85. Adde illuſtriſſ. marchion. VENVTI *loc. excit.* p. 103. IAC. BELGRADVM *epiſtolis* IV. *ad virum eruditisſimum Scip. Maffeium*, quæ Venetiis MDCCXLIX. editæ ſunt, *num.* II. III. et IV. et laudatum auctorem commentationis: *memoir. ſur la ville ſouterraine*, p. 30.

u) vid. *nou. litterar. Florentin. tom.* I. ann. MDCCXL. *num.* 3. p. 42. PAVLLVM MARIAM PACCIAVDIVM *loco* ſupra *memorato*, et GORIVM *admirand. antiqu. Hercul.* p. 47. 66. ſq. 134. ſq.

x) vid. MATTH. AEGYPTII litteras in *ſymbol. litterar. Florent.* p. 55.

y) vid. *ſymbol. litterar. vol.* I. p. 87.

z) ibid. p. 44. et 154.

a) vid. MARCELLVM VENVTI et PACCIAVDIVM *locis* modo *memoratis*, p. 41. 68. et 71.

b) elegantiſſima hæc ſtatua in omnibus fere litteris, a cel. GORIO ſuppeditatis, ſummis laudibus effertur, inprimis p. 57. ſq. 61. 68. 71. 74. 101. Adde illuſtriſſ. marchionem MAFFEIVM ſupra laudata *epiſtola* ad BERNARD. DE RVBEIS, p. 30.

re Herculaneum oppletum iis fuiſſe videatur? Hæc vero quum ita ſint, quis non videt, Herculanenſes omnem ſuam curam in eo poſuiſſe, vt ciuitatem redderent ornatisſimam? quis ex ruinis non manifeſte perſpicit colonorum Romanorum æmulationem, qua in congerendis ornamentis patriam vrbem exprimere atque ex iſta omnem ſimilitudinem ducere ſtudebant *c*)? Quis tum politiores doctrinas ab his æmulis leuiter habitas ſibi perſuadebit, in quarum cultura Romani princeps vrbis decus atque ornamentum collocandum eſſe, arbitrati ſunt? Quis denique artifices peritiſſimos, architectos, pictores, atque eximios ſtatuarum fabricatores in hac ciuitate exſtitiſſe; aut, his admiſſis, ipſas liberales diſciplinas, aliarum vrbium exemplo, cum artibus his conſociatas fuiſſe, negabit ac, quoad litterarum ſtudia barbariem ibi funeſtam reſediſſe, ſuſpicabitur, quam priorum imperatorum tempore ex tot aliis prouinciis ac regionibus: immo ex ipſis adeo, quæ circum vrbem hanc fuerunt, villis aliisque locis proſcriptam ac ſedibus ſuis pulſam, læto animo cernimus?

 QVID

c) conf. EZECH. SPANHEMIVM *orb. Rom.* p. 68. 77. de *vſu et præſtant. numiſmatum, vol.* I. p. 580. IVSTVM LIPSIVM *de magnitud. Rom. libr.* III. *cap.* 2. et 5. *tom.* III. *operum*, p. 749. 770. et cel. EVERARD. OTTONEM *de ædil. colon. et municip. cap.* II. p. 45. ſq.

QVID multa? ipſa eius vrbis ſaxa litterata, quæ benignior fortuna per tot ſecula in terram demerſa noſtro tempore extulit, rem, a nobis diſputatam, extra omnem dubitationem ponunt. Probat id, quod iam CAPACII æuo in lucem eductum fuit, inſigne huius ciuitatis monimentum *d*), quo ciues beneficia M. Mem-

d) eſt iſtud apud IVL. CAES. CAPACIVM *hiſt. Camp. cap.* IX. p. 64. THOMAM. REINESIVM *claſſ.* VII. *inſcr.* II. p. 484. ANT. FRANC. GORIVM *admirand. antiqu. Hercul.* §. XX. p. 171. illuſtriſſimum marchion. VENVTI *deſcrizion. delle prime ſcoperte dell' antica città d' Ercolano, part.* I. *cap.* 3. p. 39. et auctorem ſupra excitatæ commentationis: *memoir. ſur la ville ſouterraine*, p. 16. Ipſam hanc inſcriptionem, quæ ſcholæ Herculanenſis mentionem facit, benignior fortuna integram nobis ſeruauit, ſi aliquot verba exceperis, quæ, quod illa ſine dubio ob vetuſtatem commode legi haud poterant, a deſcribentibus inepte exhibita; a Reineſio autem optime reſtituta ſunt. In ipſo marmore narratur, Marcos Memmios Rufos, patrem et filium, optime de Herculanenſibus fuiſſe meritos. Celebrantur in illo eorum res præclare geſtæ, ad municipio ſingulare decus conciliandum ab iis ſuſceptæ. Traditur, illos ſplendidiſſimis ædificiis ciuitatem ornaſſe, vt ſunt ponderarium, chalcidicum et ſchola; liberales eos ſe in muneribus praebuiſſe: vitia ponderum correxiſſe neque, vt eo melius ſaluti municipii conſuleretur, recuſaſſe, duumuiri prouinciam iterum in ſe ſuſcipere. Vt igitur Herculanenſes gratum et obſtrictum animum præclaris his viris teſtarentur, inſcriptio memorat, viſum fuiſſe decurionibus, in curia congregatis, decreto ſancire, vt ipſis ponderum cura, quoad viuerent, committeretur omniaque ea in re ipſorum

Memmiorum Ruforum, patris et filii, ipſis tributa, poſterorum memoriæ ſedulo commendant atque in eorum numerum ſcholam potisſimum, ab iis ædificatam, referunt, vt ex his lapidis verbis: M. MEMMIOS RVFOS PEQVVNIA PONDERALI ET CHALCIDICVM ET SCHOLAM SECVNDVM MVNICIPII SPLENDOREM FECISSE, abunde intelligitur. Superuacaneum foret, ſi multum de lapidis huius loco, quo inuentus eſt, eam ob cauſſam diſputare vellem, quod REINESIVS *e*) dubitanter de eo pronuntiauerit hæſitaueritque, vtrum ad Pompeios; an ad Herculaneum id ſaxum debeat referri. Omnes enim norunt, duas has vrbes inter ſe admodum vicinas ac conſociatas quaſi exſtitiſſe *f*); per conſequens autem ſumma adeſt probabilitatis ſpecies, quas ſitus tam arcte coniunxit, in illis ſine dubio artium ſtudiorumque exſtitiſſe coniunctionem ac ſocietatem, ſi

 etiam

ipſorum arbitrio traderentur. Ad hæc publicis laudibus eos dignos iudicabant, ac decernebant, vt Memmiorum ſingularia erga Herculanenſe municipium merita oratione celebrarentur, ipſisque gratiæ peragerentur pro tot eximiis in hanc ciuitatem collatis beneficiis.

e) *loco excitato.*

f) colligi hoc poteſt ex PLINIO *libr.* III. *cap.* 5. FLORO *libr.* I. *cap.* 16. SENECA *libr.* VI. *quæſtion natural. cap.* 1. et 26. aliisque. Adde CHRIST. CELLARIVM *notit. orb. antiqu. tom.* I. p. 844. PHILIPP. CLVVERIVM *Ital. antiqu. libr.* IV. *cap.* 3. p. 1154.

etiam alterutra harum vrbium publicam ſcholam non habuerit. Eo tamen maiori iure inſigne hoc monimentum Herculanenſibus adſignare mihi videor, quod ab eorum partibus ſtetit hac in re CAPACIVS *g*), cuius auctoritati multum tribuendum eſſe, omnes fatentur, cum ob ſingularem, quam priſcis Campaniæ ſaxis diiudicandis atque inter ſe diſcernendis adhibuit, curam; tum quod ipſe Herculanei ſitum deſignauit feliciter et eo loco inſcriptionem, de qua diſputatur, effoſſam eſſe, perhibuit. Quid? quod alia maioris momenti quæſtio ab eodem REINESIO in medium adferatur, quæ ad ipſam potisſimum ſcholam pertinet, cuius in hoc lapide facta eſt mentio. Meo quidem iudicio, niſi me omnia fallunt, ſcholam hanc manifeſtum litteratæ ciuitatis indicium eſſe, arbitror atque in hoc lapide relicta Herculanenſium muſarum veſtigia impreſſa obſeruari, credo; ſed longe aliam REINESIVS tuetur ſententiam. Is enim non ingenuas artes, muſas; aut iuuenes, litteris operam dantes, magiſtrosque, ingeniis fingendis formandisque adhibitos; ſed ciues otioſos, ambulantes et congresſionum cauſſa huc conuolantes eo in loco, quem *ſcholam* adpellatam cernimus, inueniſſe, ſibi viſus

g) *antiqu. et hiſt. Campan. cap.* IX. p. 64. adde CAMILLVM PEREGRINVM *de Campan. felic. diſſ.* II. *cap.* 23.

ſus eſt. Libens concedo, ſcholam non ludum ſolum litterarium deſignare; ſed alias quoque ſignificationes voci huic tam in priſcis ſcriptoribus; quam ſaxis litteratis fuiſſe adſignatas; nec nego, in antiquis ingeniorum monimentis ſcholas ſcribarum, librariorum et præconum *h*), viatorum *i*), quæſtorum et capulatorum *k*), fabrorum et tignariorum *l*), militum *m*), peditum, equitum, miniſtrorum caſtrenſium *n*), ſcutariorum *o*), ſpeculatorum *p*), exceptorum, chartulariorum, palatinorum cet. *q*) ſcholas porro, in balneis

h) vid. GRVTERVM p. CLXX. *inſcr.* 4. FAM. NARDINVM *Rom. vet. tom.* IV. *theſ. ant. Rom.* GRAEVII, p. 877. ALEX. DONATVM *Rom. vet. ac recent. tom.* III. *memorati theſauri*, p. 334.

i) leg. GRVTERVM p. CLXIX. *inſcr.* 4.

k) conf. P. VICTOREM *de region. vrb. tom.* III. *excitati theſauri*, p. 37. et SEXT. RVFVM *tom. eod* pag. 25. Adde GVIDON. PANCIROLLVM *deſcript. vrb. Rom. tom.* III. *theſauri* modo *laudati*, p. 334. FAM. NARDINVM *Rom. vet. libr.* III. *cap.* 10. et LVD. COEL. RHODIGINVM *lection. antiqu. libr.* XXX. *cap.* 20. p. 1698.

l) teſte GRVTERO p. CLXIX. *inſcr.* 6.

m) conf. VEGETIVM *libr.* II. *cap.* 21. et ex recentioribus RATBOD. HERM. SCHELIVM *not. ad Hygin. tom.* X. *theſ. Græuian. ant. Rom.* p. 1086. IAC. GVTHERIVM *de offic. dom. Aug. libr.* III. *cap.* 10.

n) vid. HENR. VALESIVM *not. ad Ammian. Marcellin. libr.* XIV. *cap.* 7. p. 38.

o) ibid.

p) conf. GRVTERVM p. CLXIX. *inſcr.* 7.

q) leg. SAM. PITISCVM *lex ant. Rom. tom.* III. p. 350. HENR. VALESIVM *loc. memorato*, p. 38. IO. BAPT. FERRETIVM *Muſis lapidar.* p. 142.

neis aliisque locis constitutas r), memorari: non nego, inquam, hoc nomen varia collegia, corpora, ordines ipsaque, vbi eorum congressiones fiebant, loca gessisse; sed, quam ob caussam constans, antiqua ac propria vocis huius significatio, qua pro ludo vsurpatur litterario, deserenda sit aliaque in hoc marmore arcessenda, nullo pacto me adsequi posse, libentissime fateor. Id eo tutius adfirmari posse, mihi videtur, quum plurima eiusmodi scholarum pars eo, quo Herculaneum adhuc stetit, aeuo plane incognita fuit; quae vero ex illis exstiterunt, aut *scholarum* nomen non habuerunt s); aut ita non simpliciter adpellatae; sed ipsa collegiorum nomina vel addita; vel illa alio marmoris eiusdem loco diserte commemorata sunt. Quando nonnulli ex chalcidico t), quod scholae adiunctum in marmore cernimus, refutatam hanc de schola sententiam tueri volunt, insigniter sese fallunt. Primum enim nullo idoneo testimonio potest probari, chalcidicum, vt multi quidem sibi persuadent, fuisse officinam nummariam,

r) vid. VITRVVIVM *libr.* V. *capit.* 10. et REINESIVM p. 483. *inscript.*

s) quando porticus nonnunquam *scholarum* habuerunt nomen, factum id esse, videtur, quoniam in istis ludi litterarii instituti sunt.

t) sine dubio REINESIVS *loc. excit.* vt omnes rationes docent, per id ad sinistram hanc de Herculanensium schola sententiam perductus est.

mariam, qua pecunia fuerit cuſa *u*), et, vbi id eſſet ſatis exploratum, num, quæſo, poteſt ex eo confici, quod chalcidicum hoc ſcholam attigerit? An num huius pariter atque illius vſus communis et ædificium, quod *ſcholæ* habet nomen, negotiatorum proprium exſtitit? Quaſi vero non potuiſſent in vno loco poſita fuiſſe duo ædificia, quorum alterum nullum plane habuit commercium cum altero, ne dicam, quod ſitus eorum ex ipſo, de quo diſputamus, marmore probabilis effici; nedum diſerte deſignari nequeat. Ex eo enim, quod duo hæc ædificia in lapide noſtro coniuncta compareant, nulla ratione colligi aut poteſt; aut debet, ea re ipſa quoque exſtitiſſe inter ſe coniuncta. Deinde, ſi quid in re dubia ſtatuendum eſt, chalcidicum porticus genus fuiſſe, videtur *x*),

C id

u) vid. IVL. CAES. CAPACIVM *antiqu. et hiſt. Camp. cap.* IX. p. 64.

x) ſunt, qui chalcidica a terra Chalcide adlata, dicta putant, quippe ex qua pauimenta olim ambulatoriorum, vti vocabantur, facta fuerint. Sed vnde quæſo hæc probantur? Veteres ſcriptores ne formam quidem ipſorum ſatis luculenter deſcribunt. Quantum tamen ex comparatis inter ſe ipſorum effatis colligi licet, ea ad porticuum genus referenda eſſe videntur; ita vt ipſum chalcidici vocabulum modo late pro quauis porticu, ſiue ea humi et in plano; ſiue in altiori domus parte fuerit: modo ſtricte pro mænianorum quadam ſpecie vſurpatum et porticus quoddam genus, ſuper fores ædium eminens, deſignatum

id quod eo maiori ſeſe tuetur probabilitatis ſpecie, quum ex ipſis Herculanei ruinis pateat, habuiſſe Herculanenſes eiusmodi magnificam multisque elegantibus picturis ornatam porticum *y*), quæ cum ea chalcidici ſtructura, quam VITRVVIVS deſignat, haud inepte conferri ac comparari poteſt. Hæc quum ita ſeſe habeant, alii eodem iure, quo nonnulli ex chalcidico officinam pecuniæ cudendæ faciunt, locum hunc itidem litterarum et eloquentiæ potiſſimum ſtudiis Herculanenſibus conſecratum autumant *z*), idque eo maiori veri ſimilitudine ſtatuunt, quum notiſſi-

gnatum fuerit, in quo deambulantes conſtituti foris conſpiciebantur. Ita ISIDORVS vocem hanc accepiſſe videtur. *Chalcidicum*, inquit, *foris deambulatorium, quod et peribolon dicitur.* Plura vide apud ALEX. DONATVM *de vrb. Rom. libr.* IV. *cap.* 2. THOM. REINESIVM *var. lection. libr.* III. *cap.* 5. p. 173. CLAVD. SALMASIVM *not. ad Spartian. Peſcenn. Nigr. tom.* I. *ſcript. hiſt. aug.* p. 677. ADR. TVRNEBVM *libr.* XVIII. *adverſar. cap.* 34. p. 575. SAM. PITISCVM *lex antiquit. Rom. tom.* I. p. 411. et illuſtr. marchion. MARCELLVM DE VENVTI, *deſcrizion. delle prim. ſcoperte dell' antica città d' Ercolan. cap.* III. p. 40.

y) conf. modo excitat. MARCELLVM DE VENVTI *loc. memorato* et ſupra laudatum libellum: *notizie curioſe intorno allo ſcoprimento della città d' Ercolano*, §. IV. Adde ANT. FRANC. GORIVM *admirand. antiqu. Herculan.* §. XX. p. 170. et illuſtriſſ. marchion. SCIP. MAFFEIVM *epiſt. ad* BERNARD. DE RVBEIS, p. 36.

z) conf. IVL. CAES. CAPACIVM et MARCELLVM DE VENVTI, *locis memoratis.*

tiſſimum ſit, in baſilicis non ſolum; ſed in porticibus etiam, quæ illis adiunctæ fuerunt, ludos litterarios inſtitutos fuiſſe: rhetores philoſophosque ſe audiendos populo præbuiſſe *a*) atque in iſtis ingenia, in ſcholis antea ficta formataque, vires ſuas fuiſſe experta. Si denique chalcidicum, vt probabile eſt, porticus ſpeciem ac formam retulit, non video, quare id non multorum hominum, qui diuerſum vitæ genus amant: qui litteris ſeſe conſecrant; aut otium quærunt; aut mercaturas faciunt, vtilitatibus et commodis deſtinatum fuiſſe haud potuerit. Et quis, quæſo, quum Memmios ponderum Herculanenſium vitia correxiſſe, in lapide legerit, quis, inquam, ex eo ſuſpicabitur, et ſcholam et chalcidicum ponderum inquiſitioni conſecratum fuiſſe? Næ iſte vetuſtos lapides parum ſe inſpexiſſe, proderet, in quibus ſæpe diuerſa beneficia, his, vel illis tributa, commemorantur ac coniunguntur, quæ nullo inter ſe cohærent vinculo.

a) vid. PLINIVM *libr.* XXXV. *cap.* 10. et ad hunc locum HARDVINVM et DALECHAMPIVM. Adde PLINIVM iuniorem *libr.* I. *epiſt.* 22. *libr.* II. *epiſt.* 14. QVINCTILIANVM *libr.* X. *inſtit. orator.* *cap.* 5. alioſque apud vener. patrem *diſſ. de gymnaſiis litterar. vet. Rom.* §. V. p. 23. Bibliothecas prope porticus poſitas fuiſſe, teſtatur SVETONIVS *vit. Aug. cap.* XXIX. §. 9. Leg. SAM. PITISCVM *not. ad hunc loc.* p. 220.

culo. Quam ob caussam verissimum esse, arbitror, Herculanenses in hoc lapide Marcis Memmiis Rufis gratum et obstrictum animum pro officina bonarum artium profiteri voluisse, quamuis haud definiri posse, libens fatear, vtrum noua eaque prima schola a praeclaris his viris aedificata; an pristina restituta et, vt fere ex lapidis verbis confici posse videtur, splendidior facta sit, quae fortasse Neronis tempore concidit, quo partem vrbis, grauissimo terrae motu vexatae, ruisse, et misere conquassatam descendisse, nouimus *b*). Atque in hoc splendido ac publico aedificio, non est dubium, quin meritissimi isti viri non solum ludum litterarium ita dispofuerint, vt is publicae scholae speciem prae se ferret *c*); sed etiam ex

b) vid. SENECAM *libr.* VI. *nat. quaest. cap.* I. et quae de Pompeiorum eodem tempore tristibus fatis TACITVS habet *libr.* XV. *annal. cap.* 22. Memmii Rufi scholam vtrum primam aedificauerint; an pristinam collapsam restituerint, definiri quidem non potest; posterius vero ex eo quodammodo patere arbitror; quoniam marmor eos scholam ad *municipii splendorem fecisse,* perhibet.

c) priuatae enim scholae non in aedificiis singularibus et eum ad finem constructis; sed vbicunque fere, in aedibus priuatis: itemque in theatris, templis, basilicis, porticibus, hortis, curiis cet. institutae sunt. Sed quaerere quis posset: vtrum etiam salaria acceperint hi litterarum magistri, qui in publica Herculanensium schola iuuenes docuerunt? Valde de hac re dubito. Nam, quae Vespasianus

ex patria vrbe arceſſendos curauerint, qui iuuenes artibus liberalibus ad humanitatem informarent, eorumque ingenia praeclaris litterarum ſtudiis expoli-

 rent

nus de annuis centenis ſanxit, ad Romam vrbem ſolum ſpectaſſe videntur: vid. SVETONIVM *vit. eius*, *cap.* XVIII. §. 1. 2. p. 973. Sub Antonino demum pio ideoque longe poſt triſtia Herculanei fata per omnes prouincias honores et praemia amplisſima rhetoribus et philoſophis proponebantur, qua de re videas: IVST. LIPSIVM *admirandis*, *tom.* III. *operum*, p. 842. IO. CHRISTFR. SAGITTARIVM *otio Ienenſ. diſſ.* IX. p. 227. LVDOV. CRESOLLIVM *theatr. rhetor. libr.* IV. *cap.* 3. CLAVD. SALMASIVM *not. ad Capitolini Anton. Pium*, *tom.* I. *ſcript. hiſt. aug.* p. 275. ISAAC. CASAVBONVM *not.* ad *Sueton. vit. Veſpaſian. cap.* XVIII. p. 686. ven. patrem *diſſ. de variis modis litteras colendi apud veteres Roman.* §. III. p. 62. eius *parerg. academ.* et *diſſ. de praemiis vet. ſophiſt. rhetor. atque orat.* §. III. ſq. ib. p. 119. ſq. aliosque a IO. ALB. FABRICIO *bibliograph. antiquar.* p. 527. commemoratos. Fortaſſe M. Memmii Rufi, quemadmodum de Plinii et Eficii Caluini liberali erga praeceptores voluntate conſtat, vt ex illius *libr.* IV. *ep.* 13. et, quoad hunc, ex SVETONIO de *illuſtr. grammat. cap.* III. §. 3. patet, de ſuo nonnulla ſtipendia iis, qui ibi docuerunt, decreuerunt. Si etiam hanc munificentiam ipſorum domeſticae rationes haud tulerunt; nullum tamen eſt dubium, quin magna grammaticorum copia Herculaneum conuolauerit, cum quod ex ſolis donis ac praemiis, quae a parentibus, quorum filii ipſorum curae traditi fuerant, accipiebant, maximas opes ſibi colligere poterant; tum ob amoeniſſimam in Campania viuendi rationem; quae nobiliſſimos quosuis Romanos ita alliciebat, vt multi eorum ibi, quam Romae, commorari ac vitam agere mallent.

rent ac fingerent. Id autem eo maiori ſeſe commendat probabilitate, quod patroni coloniarum, quales et apud Herculanenſes fuiſſe, antiqua ſaxa docent, principem officii ſui partem ad id retulerunt, vt vrbibus, quarum felicitatis cuſtodes, defenſores ac vindices exſtitiſſe grauiſſimos, ſcimus, quæuis ornamenta pararent, atque inprimis ciues ad ſtudiorum ſocietatem perducerent eosque a barbarie ad vitam cultiorem atque ab inſcitia ad variam doctrinam transferrent. Quid? quod idem negotium et ſibi quoque datum eſſe, exiſtimarint decuriones ac duumuiri atque, vt præter alios recte IVL. CAES. CAPACIVS obſeruat, ſedulo curauerint, vt in vrbe grammatici, philoſophi ac rhetores eſſent? Quæ autem quum ita ſint, eamdem præclaram curam Herculaneo ornando eius coloniæ duumuiros et decuriones adhibuiſſe, ſummo iure dicendum eſſe, videtur atque adfirmandum, eos, aliorum excitatos exemplis, litterarum flore ciuitatis ſuæ fortunam metiri atque in illarum cultura huius principem felicitatem ponere, ſolitos fuiſſe.

RELICTA ſchola, haud abs re fore arbitror, ad alias quoque deſcendere infelicis huius vrbis ruinas atque in his rimari, quæ calamitoſa ac funeſta illa ſub Tito tempeſtas depreſſit; quæ vero per tot ſecula benigniori fortuna poſteris ſeruata ſunt, inſignia litteratæ

teratæ ciuitatis monimenta. Nolo autem in præsens fuse in quorumdam narrationes de inuento gymnasio Herculanensi inquirere, ac, quantum illis fides habenda, quantumue pretium sit statuendum, rite definire. Quamquam enim certe persuasus sum, firmissimum sane id fore argumentum, quod rem de litterarum in hac vrbe studiis, a nobis disputatam, extra omnem dubitationem poneret: quamquam porro litteratum esse, qui ignoret, arbitror neminem, quod in omnibus fere Græciæ oppidis ac coloniis gymnasia exstiterint *d*), ac per consequens sine omni dubio iam antiquo æuo a Græcis, per Campaniam diffusis, et Herculaneum quoque delatis coloniis, ingenii pariter ac corporis exercitia fuerint instituta; multas tamen præ me ferre videor rationes, quare fefellisse se eos putem, qui gymnasium se inuenisse, sunt arbitrati, quod cum chalcidico; aut ipso foro ab his confusum fuisse, summa adest probabilitatis species *e*). Ac de hoc itidem varia memorare ac monstrare possem, in eo adcusationes pariter ac defensiones sine eloquentia; aut orationis vi atque arte esse haud potuisse, tempore inprimis primorum augustorum cæsarum; sed libens hæc,

d) vid. IVL. CAESAREM CAPACIVM *antiquit. et hist. Neapol. cap.* XIX. p. 150.

e) id inprimis obseruauit auctor supra iam excitatæ commentationis: *memoir. sur la ville souterraine au pied du mont Vesuue*, p. 15.

hæc, ne ſcriptionis huius limites transgrediar, prætereo et confero me potius ad aliud, ad quod via nos nunc ducit, præſtantiſſimum Herculanenſium ædificium, cuius pulcritudinem, in ruinis ceteroquin maxime ſepultam, non ſatis mirari poſſunt harum rerum periti. Deſcribunt id ita *f*), vt et eo loco ſpirantes adhuc in Veſuuii cineribus Campanas muſas facili negotio obſeruari poſſe, crederem. Templum ibi fuiſſe, aiunt, magnificum et inuentam non ſtatuam ſolum Herculis; ſed ſimulacra quoque elegantiſſima nonnullarum dearum, ſociarum quaſi illius numinis. Has muſas fuiſſe, certiſſime credo *g*) cum aliis, et Herculem earum ducem, quæ quidem mira diuer-

f) vid. litteras IOSEPHI STENDARDI, architecti Neapolitani, apud ANT. FRANC. GORIVM, *admirand. antiqu. Hercul.* p. 39. STENDARDVS de ipſis inuentis ſimulacris, eorumque forma nihil fere dicit. Quantum vero ex eius verbis colligi licet, ipſas inuentas ſtatuas neutiquam pro muſis habet. Sed non ſine magna probabilitate id ſtatuit cel. GORIVS *loco excit.* p. 79. Ex ipſis quidem templi ruinis patet, fuiſſe in ipſo, præter Herculis ſtatuam, duodecim eiusmodi ſimulacra, quorum ſeptem adhuc tantum inuenta atque eruta ſunt. Hoc tamen ipſi de Muſis in medium adlatæ ſententiæ neutiquam repugnat, quum præter illas et alias ſimul deas Herculi adiunxit antiquitas, ad quas Iuno, Victoria, Minerua, Iobe, Omphale, Hebe cet. referri plerumque ſolent.

g) vid. GORIVM, *loco memor.* p. 129.

diuerſiſſimi numinum ingenii conſociatio; a Romanis tamen vſu confirmata *h*) et apud Herculanenſes eo magis probata fuit, quod numen eorum quaſi tutelare ac præcipuum Hercules erat *i*) et ipſi per id ſine dubio ſignificare volebant, fortitudinem ac bellandi peritiam cum humanitatis ſtudiis coniungendam hocque præſtantiſſimarum virtutum commercium religione quoque firmandum eſſe. Hæc fuit ſine dubio Herculanenſium perſuaſio, ex qua facile colligi poſſe puto, artes liberales in deliciis apud ipſos habitas fuiſſe, quarum præſides, muſas quippe, tam religioſe colere venerarique voluerunt. Quis enim illis non officinas paratas ſuſpicabitur, vbi his ſplendidum ac magnificum conſecratum cernit templum?

D MVL-

h) conf. PLVTARCHVM *quæſt. Rom.* LIX. SVETONIVM *vit. Aug. cap.* XXIX. §. 13. EVMENIVM *rhetorem, orat. pro reſtaur. ſchol. cap.* VII. §. 3. p. 56. *panegyric. veter.* edit. CELLARII: OVIDIVM *libr.* VI. *faſtor.* v. 799. Adde ALEX. DONATVM *de vrb. Rom. libr.* III. cap. 15. BARTHOL. MARLIANVM *topogr. vrb. Rom. libr.* V. *cap.* 9. et SAM. PITISCVM *not. ad Sueton.* p. 221.

i) patet hoc ex antiquis monimentis ac ſaxis litteratis apud ALEXIVM SYMMACHVM MAZOCHIVM *comm. in mutilum Capani amphitheatri titulum, cap.* VIII. p. 148. FRANC. MAR. PRATILLIVM *de via Appia, libr.* II. *cap.* 7. p. 189. 190. et ſæpius laudatum cel. ANTON. FRANC. GORIVM *admirand. antiqu. Hercul.* §. VII. p. 14. ſq.

MVLTA hic obſeruanda forent, ſi ſingula huius Herculanenſis muſarum templi memorabilia contemplari vellem; ſed redeundum potius, vnde digreſſi ſumus, exiſtimo, vt ad theatrum iterum veniamus, quod ſupra iam prætereundo quaſi vidimus. Neminem enim puto fore, qui, in theatris ac ludis ſcenicis artem poeticam olim ſedem ſuam habuiſſe, ignoraret, ita, vt, quæ de Neapolitanis obſeruauit IVL. CAES. CAPACIVS *k*), adparatos ab ipſis ludos in theatro fuiſſe, a pace et otio non alienos, *poetices*, *muſices*, *rhetorices*, *comœdiarum oblectamenta*, eadem et de Herculanenſibus, quum theatrum habuerunt *l*), ſummo iure adfirmanda eſſe, videantur. Quæ quum cogito, in memoriam ſimul redeunt alia ludorum genera et inprimis quinquennales illi ludi, quos in Augusti cæſaris honorem inſtitutos fuiſſe, SVETONIVS *m*) memoriæ prodidit. Quis vero in his ludis inter alia certamina litteratam pugnam poetarum atque oratorum neſcit *n*)? Quot illuſtria in illis edebantur elo-

k) *antiquit. et hiſtor. Campan. cap.* XVIII. p. 147.

l) theatri huius ſolus DIO *Caſſius*, *libr.* LXVI. p. 756. meminit, quem locum inepte PETRVS LASENA *dell antico ginnaſio Napoletano*, *cap.* IV. de theatro Neapolitano interpretatur.

m) *vit. Aug. cap.* LIX. §. 4.

n) vid. IVL. CAES. CAPACIVM *hiſtor. et antiquit. Neapolit.*

eloquentiæ ac poeseos specimina, laude dignissima? quam strenue alter alteri palmam dubiam facere et ingenii sui vires omnibus ostendere ac commendare studebat? Non poterat non in iis prouinciis atque vrbibus litterarum status florentissimus atque exoptatissimus esse, in quibus ipsa ingenia inter se ita certabant ac tantus honos liberalibus artibus tribuebatur, id quod et de Herculanensibus nostris non sine ratione adfirmari posse, mihi videtur. SVETONIVS *o*) enim ludos hos quinquennales pæne oppidatim in Augusti honorem factos esse, refert, vti hoc etiam exempla Pergamenorum apud DIONEM *Cassium p*), Cæsareensium et Hierosolymitanorum apud IOSEPHVM *q)*; inprimis vero Neapolitanorum apud memoratum DIONEM *r*), SVETONIVM *s*), VELLEIVM PATERCVLVM *t*) ac STRABONEM *u*) abunde confirmant. Inter hos SVETONIVS excitato loco *x*) disertis tradit verbis, in prouinciis pæne oppida-

D 2

polit. cap. XVI. p. 135. vbi fusse de his ludis et certaminibus litterariis differitur: adde SAM. PITISCVM *not. ad Sueton.* p. 288.

o) *loco excitato.*

p) *libr.* LI. p. 458.

q) *libr.* XV. *antiquit. Iudaic. cap.* 11. et *libr.* XVI. *cap.* 9.

r) *libr.* LI. p. 456.

s) *vit. Aug. cap.* XCIX. §. 5.

t) *libr.* II. *cap.* 123. §. 2.

u) *libr.* V. p. 377. edit. ALMELOVEENII.

x) *vit. Aug. cap.* LIX. §. 4.

pidatim ludos hos factos fuisse; ex eo autem facili negotio confici posse, existimo, Neapolitanorum exemplum et reliquas Campaniæ vrbes esse sequutas et inter has Herculaneum haud infimum locum eam præcipue ob caussam tenuisse, quod ibi theatrum fuisse, eiusque ciues ludos alios adparasse et in iis animi oblectamenta quæsiuisse, compertum habemus. Maxime igitur probabile est, quos voluptatis caussa ludos instituisse nouimus, ab his adparatissimos sine dubio fuisse datos, quum reuerentia erga principem id postulare videretur.

IIS, quæ de litterarum flore apud Herculanenses memoraui, haud exiguam lucem nonnulli vetusti lapides litterati et statuæ accendunt. Ipsæ inscriptiones, quas benignior fortuna nobis indulsit, tam Græca; quam Latina lingua sunt conscriptæ *y*) et ita comparatæ, vt in multis sermonis elegantiam castitatemque optime seruatam videamus z). In his vna, metri

y) in nonnullis, quæ in agro Neapolitano et finitimis locis repertæ sunt, inscriptionibus quoque obseruabis, eas partim Græcis; partim Latinis versibus compositas esse, id quod plerumque indicium est Græcæ vrbis, quæ colonos Romanos accepit, vt etiam de Herculaneo constat.

z) inprimis huc pertinet inscriptio, ibi eruta, apud CAPACIVM *hist. et antiqu. Camp.* p. 34.

metri vinculis ligata, et ad laudem Veneris ita composita est, vt poeticam artem Herculanenses coluisse, facile ex illa adpareat *a*), quae vestigia etiam in aliquot inuentis elegantissimis pauimentis nobis quodammodo remanserunt, quum in illis heroum res gestae, ab Homero descriptae, miro artificio exhibentur. Idem adfirmandum est de variis inscriptionibus Romanis, quae quamuis nihil singulare; aut, quod prae ceteris elegans ac pulcrum sit, complectantur; ita

 tamen

a) vid. eminentiss. cardin. ANGEL. MAR. QVIRINVM in *relazione del cauamento, che si fa nel villaggio di Resina*, quae adiecta est eius *epistolae ad cel.* IO. MATTH. GESNERVM, Brixiae, MDCCXLVIII. editae. Scio quoque, dari nonnullos, qui poetam Archiam ab Herculanensibus summis honoribus adfectum esse, putant, hancque in rem ad CICERONEM *pro Arch. cap.* IV. prouocant. Non nego, haud obscurum id fore argumentum, ex quo constaret, apud Herculanenses ingenia aestimata fuisse artemque poeticam in hac ciuitate et patronos et amatores habuisse; sed turpiter sese fallunt, qui effatum hoc Ciceronis de Herculanei ciuibus interpretantur. Res ipsa ostendit, loqui eum non de Herculaneo; sed de vrbe Heraclea in magna Graecia, prope os Aciris fluuii in ripa dextera, inter Metapontum et Tarentum, quam LIVIVS *libr.* VIII. *cap.* 24. *Tarentinorum* dicit *coloniam.* Vide CELLARIVM, *notit. orb. antiqu. tom.* I. p. 910. CLVVERIVM *Ital. antiqu.* p. 1273. doctissimos interpretes ad memoratum CICERONIS locum *tom.* II. *part.* 2. *orationum* p. 285. edit. GRAEVII: CLAVD. SALMASIVM *exercit. Plin.* p. 42.

tamen ſunt exaratæ, vt non ab indocta ac litterarum rudi gente profectæ eſſe, videantur. Ipſa ſaltem marmora euidens nobis præbent argumentum, fuiſſe in hac ciuitate, qui apte ſcienterque tam Græce; quam Latine ſcriberent. Ac de Latinæ quidem linguæ vſu, poſt Græcam in Campaniam delatæ, eo minus eſt dubitandum, quum Græcos in hac regione iſtam ſedulo didiciſſe; Cumanos vero, Herculanenſium vicinos, iam anno vrbis conditæ DLXII. ſenatum Romanum rogaſſe, nouimus, vt Romana lingua quaſi honoris cauſſa vti, ipſis liceret *b*). In aliis marmoribus varii nobiliſſimi viri memorantur, quos liberalibus artibus inſtitutos fuiſſe, certo ſcimus: ſaltem res ipſa ad ſummam probabilitatem poteſt perduci. Ita ad oratores Herculanenſes maximo iure is eſt referendus, qui in ſenatu huius ciuitatis ampliſſimo *c*) Memmiorum Ruforum erga coloniam beneficia ac merita oratione celebrauit, eaque multis laudi-

b) conf. LIVIVM *libr.* XI. *cap.* 42.

c) ampliſſimum ſane fuiſſe ſenatum Herculanenſem tempore Claudii cæſaris, ex eo patet, quod in tabula ahenea apud CAPACIVM *antiquit. et hiſtor. Campan.* cap. IX. p. 65. ſenatores CCCLXXXIII. qui præſentes fuerunt, numerantur. Eadem inſignis tabula exhibetur apud THOM. REINESIVM *claſſ.* VII. *inſcript.* II. et in *inſcriptionib. Donianis*, ab ANT. FRANC. GORIO editis, *claſſ.* II. *num.* 66.

laudibus extulit *d)*. In eumdem censum cadunt Volusius et P. Cornelius, oratores tempore imperatoris Claudii *e*): itemque Nonius Balbus, quem extra patriam suam prætoris in vrbe; postea vero proconsulis munere in prouincia aliqua *f*) perfunctum esse,

d) orationis huius mentionem facit lapis, qui scholam Herculanensem commemorat, et de quo iam supra disputatum est. Exhibetur ille apud REINESIVM, *class.* VII. *inscript.* 15. p. 484. aliosque plures.

e) vid. IVL. CAES. CAPACIVM *loco memorato*, et *memoir. sur la ville souterrain.* p. 23.

f) satis constat, quantopere criticorum ingenia in explicanda hac Herculanensi inscriptione: M. NONIO. M. F. BALBO. PR. PRO COS. HERCVLANENSES, occupata fuerint et quam diuerso modo pauca hæc verba descripta sint, vt ex iis, quæ hac de re celeberrimi viri, GORIVS, QVIRINVS aliique commentati sunt, satis liquet. Caussam huius discriminis haud obscure cel. GORIVS significat: *miror*, ait, *quam maxime, perbreue hoc elogium ab eruditis Neapolitanis et ab aliis quoque peregrinis tam multis variisque modis semper exscriptum, etsi probe sciam, regio iussu cautum, ne quis exscriberet; vel adumbraret monimenta ipsa, licet publico omnium conspectui exposita, præf.* ad *Vol.* I. eius *symbolar. litterar.* p. XXI. Quum enim eruta eiusmodi monimenta contemplantibus facultas, ista describendi, denegaretur; nonnulli vero hanc Nonii Balbi inscriptionem, quod breuis illa erat, memoria tenerent, ac domum reuersi, in chartam deferrent, ortæ inde sunt diuersæ illæ legendi scribendique rationes, quæ non tam ad verba, quam siglas et puncta spectant, quippe quæ omnium facillime ex animo excide-

esse, ex lapide antiquo colligi potest. Atque hunc Nonium Balbum, cui Herculanenses summos tribuerunt

excidere possunt. Inprimis tertii versus verba vexata misere sunt, nonnullis P. R. PROC. aliis PR. PRO. COS. aliis porro PR. PRO. C. et aliis denique P. R. PRO. COS. scribentibus. Ex diuersis his scriptionibus illa inprimis vera et germana esse videtur, qua litteræ P. R. non separatim; sed, sublato puncto, coniunctim exhibentur. Patet id non solum ex litteris docti cuiusdam Neapolitani, qui, quum GORIO inscriptionem mitteret, de ipsis his litteris *ecco*, inquit, *la vera ortografia sua*, *ecco la vera puntatura giusta*, p. 74. *admirand. antiqu. Herculan.* sed etiam ex illustrissimi MAFFEII *ad reuerendum patrem* BERNARDVM DE RVBEIS *epistola*, quæ vna cum duabus aliis Veronæ MDCCXLVIII. hac inscriptione: *tre lettere del Signor Marchese Maffei* in lucem prodiit publicam, et in qua doctissimum virum de vera huius lapidis lectione his verbis certiorem facit: *vero e*, *che fu assicurato il Marchese Pindemonti*, *d'esser ricopiata a puntino dall antica*, ne de *pictoris Angli litteris*, supra excitatis, dicam, in quibus marmor hoc pari ratione exhibetur. Quid itaque mirum, quod in hac lectionum discrepantia inter se quoque ipsæ interpretandi rationes, quas eruditissimi viri inierunt, discrepent, quarum plurima pars per se ruit, quum contra lapidis consensum pro vero assumitur, litteras P. R. a se inuicem in ipso marmore separatas esse; nec vnam; sed duas voces illas referre. Eo maxime spectant eminentissimi cardinalis QVIRINI coniecturæ, epistola ad cel. GESNERVM in medium adlatæ, quibus modo dictas siglas reddi posse autumat: *Publicæ Rei*; aut *Priuatæ Rei*; aut *Principis Rationis*; aut *Patrimonii Rationis*. Alii siglas has, P. R. PROC.

eadem

runt honores, ipſique elegantisſimam illam, cuius iam ſupra mentionem feci, ſtatuam poſuerunt, merito litteratis viris Herculanenſibus adnumero, quum is ille eſſe videtur, qui anno vrbis conditæ DCCXXII. Cæſarem contra C. Sosſium, vna cum Cn. Domitio Ahenobarbo eo anno conſulem, eiusque criminationes defendit *g*), idque eam potiſſimum ob cauſſam, quod neminem iis temporibus ſola naturali vi ſine rubore ac pudore verba publice facere, ſibi ſumſiſſe, certa perſuaſus ſum ſententia.

AD præclaros hos viros Appium Pulcrum, cui Herculanenſes itidem ſtatuam; vsque adhuc tamen

E non-

eadem falſa lectione innixi, interpretantur: *Puteolanorum Reipublicæ Procuratori;* ſeu *Pompeianorum Reipublicæ Procuratori*, itemque *Populi Romani Procuratori.* Omnium maximam probabilitatem habet interpretatio MAFFEII, *loco citato*, p. 30. ſq. et cel. IO. CASP. HAGENBVCHII, *epiſt. epigraphic. de diptycho Brixiano Boethii conſulis*, p. CLXVIIII. Vterque ſiglas P. R. coniungit et contrahit, autumatque, Nonium Balbum prætoris munere Romæ perfunctum, poſtea in prouinciam aliquam miſſum ibique proconſulis dignitate ornatum fuiſſe. Prouinciam hanc Cretam cum Lybia Cyrenaica fuiſſe, ſuſpicatur illuſtriſſimus marchio, hancque in rem ad alium Herculanei effoſum lapidem prouocat, in quo verba legimus: - - - - - - - - BALBO. PRO. COS. - - CRETENSIVM. PATRONO.

g) vid. DIONEM *Casſium*, *libr.* L. p. 419.

nondum inuentam, statuerunt *h*), merito adiungo, quum omnes norunt, Claudiam gentem, ad quam Appius ille Pulcer sine dubio pertinuit, politioris doctrinæ et eloquentiæ inprimis laude exstitisse florentissimam, quemadmodum id satis de Appio Claudio *i*): Appio Claudio Pulcro, Appii Claudii Pulcri filio *k*): C. Claud. Pulcro *l*): Appio Claud. Pulcro,

h) id enim patet ex basi statuæ, in Herculis Musagetæ templo inuenta, apud GORIVM, *admirand. antiqu. Hercul.* p. 107. ex qua nonnulli non sine caussa collegerunt, fuisse hunc Appium Pulcrum templi huius aut auctorem; aut restitutorem. Quis ille *Appius Pulcer* Herculanensis fuerit, certe definiri posse, non credo, sed quod in tanta Appiorum et Caiorum Pulcrorum multitudine, qui ad Claudiam gentem pertinuerunt, eo difficilius est; quo minus ætatem huius marmoris compertam habemus. GLANDORPIVS *onomast. hist. Rom.* p. 226. Appium quemdam Pulcrum commemorat, cuius CICERO *orationibus pro domo: pro Plancio* atque *in Verrem* IV. et VI. itemque PLINIVS *libr.* VIII. *cap.* 7. mentionem fecerint, quique, M. Antonio et Postumio consulibus, ædilis, nec non prætor atque anno DCLXXII. consul fuerit. Sed, vnde probari potest, hunc Appium Pulcrum esse eumdem cum illo, cuius supra memorati scriptores meminerunt? Ex Claudia enim gente patet, plures fuisse Appios Claudios Pulcros, Caiorum filios.

i). vid. VALERIVM MAXIMVM, *libr.* VIII. *cap.* 13. et CICERONEM *de clar. orator. cap.* XIV.

k) qui consul fuit anno vrb. cond. IↃCXL. Meminit eius CICERO *loc. cit. cap.* XXVIII.

l) consularem dignitatem nactus est an. DCLXII. vid. CICERONEM *ibid. cap.* XLV.

cro, ſocero Bruti et fratre P. Claudii filioque Appii Claud. Pulcri *m)*, deque aliis conſtat, quos omnes CICERO eloquentiæ nomine laudat, quumque noſter, ſine dubio ex hac ſtirpe ortus, coloniæ Herculanenſis patronus fuit; aut alio ampliſſimo munere in hac ciuitate perfunctus eſt, nullo pacto adſequi me poſſe, fateor, quomodo is in tam ſplendidisſima hac familia ſolus exſtitiſſe potuerit, qui ad eamdem claſſem cum C. Mario, face illa ciuilis belli, referri debuiſſet, cuius barbara et horrida vox apud SALLVSTIVM *n)* eſt: GRAECAS LITTERAS NON DIDICI. Idem ſtatuendum eſt de L. Annio, L. filio, cuius marmorea ſtatua Herculanei inuenta eſt vna cum inſcriptione, a LVD. ANT. MVRATORIO *o)* exhibita, ne aliorum marmorum mentionem faciam, quæ abunde docent, Anniorum familiam in tota Campania celeberrimam ac omnium fere meritisſimam fuiſſe, vt ex inſcriptionibus GVDIANIS, ab HESSELIO editis *p)*: ex illis porro, quas MAZOCHIVS *q)*,

m) gesſit is conſulatum an. DCC. Laudat eum *eodem libro* CICERO *cap.* LXXVII. vid. IAC. PROVSTIVM *not. ad hunc locum.*

n) *bello Iugurth. cap.* LXXXV.

o) p. DCCLXXIX. et MMXXI. *inſcr.* I.

p) p. LXXIII. *inſcr.* 9.

q) *de Campan. theatr. cap.* VIII. p. 157.

quas GRVTERVS *r*), quas cel. GORIVS *s*) exhibent, atque ex tabula insigni ahenea Canusina, post IAC. SPONIVM *t*) et RAPHAEL. FABRETTVM *u*), a IO. LAMIO edita *x*), quæ in museo VINCENT. MAR. RICCARDII Florentiæ est, abunde liquet. Excurrere quoque hic possem ad alias familias Herculanensium nobilissimas, quæ in saxis litteratis commemorantur, nominatim ad Viciariam, Atiliam, Attiam, Volusiam, Corneliam aliasque, a GORIO *y*) recensitas; sed taceo de iis, quum quiuis, me haud monente, intelligat, qui in his nobilissimis familiis exstiterunt, de Herculanensibus meritissimos viros litterarum ac liberalium artium rudes atque indoctos eo minus esse potuisse, quo exploratius nobis est, neminem, priorum imperatorum æuo, quo Herculaneum maxime

r) p. DCLXVIII. *inscr.* 6.

s) *admirand. antiquit. Hercul.* p. 125.

t) in *miscellan. erud. antiquit. sect.* VIII. p. 280.

u) *inscript. cap.* IX. *num.* 9. p. 598. Eiusdem tabulæ mentionem fecit HENR. NORISIVS *epist. consular. tom.* II. *operum*, p. 993.

x) sub inscriptione: IOANNIS LAMII *in antiquam tabulam aheneam, decurionum nomina et descriptionem continentem, obseruationes, Florentiæ*, MDCCXLV. Contra has obseruationes prodierunt *lettere critiche scritte da un accademico Fiorentino a un' accademico Etrusco*, Luccæ, MDDCXLV.

y) *loco excitato*, p. 155.

maxime floruit, tam Romæ; quam in prouinciis veram laudem consequi: honores in republica affectare; aut munera amplissima obire ac de ciuibus bene mereri potuisse sine litterarum studiis. Quis, quæso, apud tot viros nobilissimos, quorum statuæ erui cœptæ sunt: tot alios duumuiros: decuriones ac patronos huius coloniæ: apud illos porro CCCLXXXIII. senatores Herculanenses, quorum in lapide antiquo z) mentio fit, barbariem resedisse, autumabit, quam hac tempestate vbiuis fere proscriptam et exsulantem cernimus? Quis eam solum in nostra hac ciuitate remansisse, vllo pacto sibi persuadebit, quam larga ac fausta litterarum Romanarum lux vndique circum istam dispulerat, ac dissipauerat?

ANNON hæc omnia, vbi coniunctim expenduntur, argumenta rem de litterarum studiis apud Herculanenses, a nobis disputatam, extra omnem dubitationem ponunt? eamque non probabilem modo; sed maxime certam efficiunt? Facili negotio, si opus esset, alia litteratæ ciuitatis vestigia, in lapidibus relicta, possem ostendere; sed lubens ea, quum breuitati stu-

z) vide litteras MARCELLI aliorumque apud GORIVM et RVDOLPHI VENVTI, *admirand. antiqu. Herculanens.* PAVLL. MAR. PACCIAVDII p. 42. 45. 68. 71. et 155.

deo, transmitto, et addo ſolum, in Herculanei ruinis inuentam Ciceronis elegantisſimam ſtatuam *a*) manifeſtum nobis praebere argumentum, aeſtimata ab Herculanenſibus praeſtantia ingenia atque in ſummo honore habita fuiſſe. Solebant enim tam Graeci; quam Romani virorum doctisſimorum, philoſophorum, rhetorum, grammaticorum, poetarumque imagines ac ſtatuas in bibliothecis, gymnaſiis aliisque muſarum ſacrariis publice non ſolum ornatus cauſſa; ſed eo potisſimum conſilio ſtatuere, vt reuerentiam ſuam erga ipſos per id ſignificarent eorumque exempla, quae in accendendis ingeniis plurimam vim posſident, ad imitandum quaſi proponerent. *b*). En igi-

tur

a) vid. epiſtolam pictoris, ex Anglico in Latinum ſermonem translatam apud MVNTERVM, *parerg.* p. 55. 56.

b) vid. CICERONEM *libr.* IV. *epiſt.* 9. *ad Attic.* PLINIVM *libr.* VII. *hiſt. nat. cap.* 30. *libr.* XXXIV. *cap.* 5. *libr.* XXXV. *cap.* 2. 3. et 5. eiusque ſororis filium, *libr.* IV. *ep.* 28. *libr.* VII. *epiſt.* 37. *libr.* X. *epiſt.* 85. HORATIVM *libr.* I. *ſat.* 4. SVETONIVM *vit. Aug. cap.* LIX. *vit. Tiber. cap.* LXX. *vit. Calig. cap.* XXXIV. ac *de illuſtr. grammat. cap.* IX. et XVII. MARTIALEM *praef. ad libr.* IX. *epigram.* SENECAM, *de tranquill. anim. cap.* IX. VALERIVM MAXIMVM *libr.* VIII. *cap.* 15. §. 2. PHILOSTRATVM *vit. ſophiſt. libr.* II. *num.* 9. p. 582. SIDONIVM APOLLINAREM *libr.* IX. *ep.* 16. aliosque plures apud EDMVNDVM FIGRELIVM *de ſtatuis, cap.* XXIV. p. 206.

tur Herculanenſes noſtros, qui patrem eloquentiæ tanto proſequuntur ſtudio: qui ſummos honores ipſi tribuunt: qui eius doctrina capi delectarique ſe, publice per id profitentur; qui eius exemplo aliorum, qui ibi litteris ſeſe conſecrant, ingenia excitare atque inflammare, maxime ſtudent: qui ſtatuam ipſi ponunt eamque ſine dubio in illuſtri, muſis conſecrato, loco, in bibliotheca quippe; aut in gymnaſio collocant. Ipſe Cicero, ſi otii et litterarum cauſſa ad Pompeianum ſuum, vbi villam habebat, ſecederet, Herculaneum tranſibat *c*); quæ vero quum ita ſint, facile concipi poteſt, qui eum tantopere coluerunt, eos, quum præſens eſſet, aut non longe ab vrbe in villa ſua commoraretur, nullam prætermiſiſſe occaſionem, eum conueniendi: reuerentiam erga ipſum teſtificandi atque ex eius conſuetudine ac doctisſimis ſermonibus inſignes fructus percipiendi.

ADDO, Herculanenſibus amplisſimam olim datam fuiſſe occaſionem, in litterarum ſtudiis optatiſſimas

p. 206. ſq. SAM. PITISCVM not. ad Suetonium, p. 287. 580. et 1073. FRANC. IVNIVM *de pictur. libr.* II. *cap.* 8. IOANN. LOMEIERVM *de bibliothecis*, *cap.* XIV. et IVST. LIPSIVM *de biblioth. cap.* X. *tom.* III. *oper.* p. 1137. ac venerandum patrem *parerg.* p. 143.

c) patet id ex *libr.* VII. *epiſt.* 3. *ad Atticum.*

mas faciendi progresſiones. Habebant illi vrbem Neapolim admodum vicinam, quam MARTIALIS per eminentiam adpellat *doctam d)*; nec immerito ipſi eximiam hanc laudem tribuere videtur ob præſtantia illa, quæ omni tempore fouit aluitque, ingenia, domeſtica pariter ac aduentitia, vti hoc nobilisſima Virgilii, Horatii, Claudiani, Lucilii, Gellii, Statii *e*) aliorumque nomina ſatis ſuperque demonſtrant. Taceo de philoſophis, quorum ingenio ac fama vrbs nobilitata fuit, deque ingenti poetarum aliorumque doctisſimorum virorum numero, quum illorum peregrinationes ſacras ad ſepulcrum Virgilii, ad quod totæ cohortes, quaſi ad ſanctum locum, conuolare ſolebant *f*); horum vero litteratos ſeceſſus, per æſtatem inſtitutos, omnes norunt *g*). Idem de aliis, quæ

circum

d) vid. IVL. CAES. CAPACIVM *antiquit. Neapol.* p. 151.

e) vid. *eumdem, loc. excitato* et adde CAMILLVM PEREGRINVM *de Campan. felic. diſſ.* IV. *tom.* IX. *part.* I. *theſ. antiquit. et hiſtor. Ital.* GRAEVII, p. 534.

f) vid. PLINIVM *libr.* III. *ep.* 7. STATIVM *libr.* IV. *ſilu. carm.* 4. v. 52. aliosque apud CAMILLVM PEREGRINVM *loc.* modo *memorato*, p. 199. IVL. CAES. CAPACIVM *antiqu. et hiſt. Camp. cap.* II. p. 19. et CHRIST. CELLARIVM *notit. orb. antiqu. tom.* I. p. 843.

g) vid. CAPACIVM *antiquit. et hiſtor. Neapol.* p. 12. 13. et PEREGRINVM *libr. memorat.* p. 532. GEORG. GREENIVM *de ruſticat. Rom. tom.* I. *theſ.*

circum Herculaneum vndique positæ fuerunt, vrbibus dicendum esse, videtur. Ita Capua non solum instructissimas habuit olim bibliothecas *h*); sed et omni tempore viri, eruditionis laude florentes, ibi commorati sunt, ex quibus Eprium Marcellum *i*), Publ. Aelium *k*), Caium Numitorium Callistratum *l*), Postumium *m*) et Dionem *n*) nominasse sufficiat, ne aliorum nobiliorum grammaticorum mentionem faciam, quorum memoriam saxa litterata passim nobis conseruarunt. Ita quoque eo loco, vbi Palæpolis vrbs stetit, quæ haud dubie pars vetustæ Parthenopes et eodem prope loco, quo Neapolis, sita fuit, eru-

 ta

Sallengriani, p. 681. Ex antiquis scriptoribus de secessibus his Campanis testantur: CICERO *libr.* I. *ep.* 15. *ad Attic.* *libr.* I. *de orat. cap.* 7. *libr.* III. *de finib.* c. 2. SVETONIVS *vit. Aug. cap.* LXXII. §. 5. *vit. Caligulæ, cap.* XLV. §. 6. et STATIVS *libr.* IV. *silu. carm.* 4. v. 12. PLINIVS *libr.* I. *ep.* 13. *libr.* II. *ep.* 17. *libr.* IV. *ep.* 23. *libr.* III. *ep.* 1. *libr.* VII. *ep.* 25.

h) vid. CAMILL. PEREGRINVM *loc. memorat.* p. 534.

i) eius *auctor de clar. orator.* et TACITVS passim mentionem fecerunt.

k) vid. marmor apud cel. ANT. FRANC. GORIVM *admirand. antiqu. Hercul. vol.* I. *symbol. litterar.* p. 78.

l) eius memoriam seruat antiquus lapis apud CAMILLVM PEREGRINVM *loco* modo *excitato*, p. 533.

m) teste SVIDA *lex.* voc. Ποςῦμος *tom.* III. p. 161. ed. KVSTERI.

n) *vid.* XIPHILINVM *libr.* LXXVI. p. 860.

ta ſunt elegantisſima Græca epigrammata, lapidibus ſepulcralibus inciſa aliaque marmora, quibus nomina virorum doctorum inſcripta legimus *o*). Surrentum itidem in ea vicinitate poſitum *p*), cuius vel ideo hic mentionem facio, quod L. Crasſitium, celebrem grammaticum et criticum, hinc Romam accerſitum, SVETONIVS *q*) tradit. Addo Cumas, peruetuſtum oppidum, non procul ab Herculaneo ſitum, vbi, præter Pompilium Andronicum grammaticum *r*), Petronium commoratum eſſe, ex TACITO *s*) diſcimus. Et quid de villis illis ornatisſimis dicam, quibus Herculaneum noſtrum ſeptum quaſi fuit, de villis quippe Marii et Luculli *t*), Quinctorum et Corneliorum prope Sueſſam *u*): de illis porro, quas Miſenum inter et Puteolos ob litterarum ſtudia: ob nobiles ibi

Baianas

o) conf. IVL. CAES. CAPACIVM *antiquit. Neapol.* p. 25. et 117.

p) vid. eumdem *antiquit. et hiſtor. Camp. cap.* XII. p. 89. CHRIST. CELLARIVM *notit. orb. antiqu.* p. 847. et PHIL. CLVVERIVM *Ital. antiqu. libr.* IV. p. 1161.

q) *de illuſtr. grammaticis, cap.* XVIII.

r) conf. SVETONIVM ibid. *cap.* VIII.

s) *libr.* XVI. *annal. cap.* 19. §. 1.

t) *leg. eumdem libr.* VI. *cap.* 50. et SVETONIVM *vit. Tiberii, cap.* LXXIII.

u) vid. de iis IVL. CAES. CAPACIVM *ant. et hiſt. Camp.* p. 161.

Baianas thermas *x*): ob varias quoque turpes atque inhoneſtas voluptates *y*) conſtitutas eſſe, nouimus, et ex quibus villæ inprimis Iuliæ Mammææ, C. Iul. Cæſaris, Pompeii, Domitiani, Piſonis aliorumque ab antiquis ſcriptoribus *z*) laudantur. Notisſimæ inprimis ſunt villæ Ciceronis Campanæ, vel eo nomine a me commemorandæ, quod per eius in villas has ſeceſſus litteratos benignior fortuna noſtris Herculanenſibus amplisſimam facultatem offerebat, ab iſto, omnis fere elegantioris doctrinæ antiſtite, multa diſcendi atque egregias ad litterarum ſtudia, ex puris his limatisſimisque fontibus haurienda, faciendi progresſiones. Eo ſpectat Pompeianum inprimis ac Puteolanum noſtri Ciceronis *a*), illud Pompeiis et Herculaneo proximum; hoc vero prope Puteolos in Herculanenſium agrorum confiniis, et litori impoſi-

x) conf. SILIVM *Italicum libr*. XII. v. 114. FLORVM *libr*. I. *cap*. 16. MARTIALEM *libr*. XI. *epigr*. 80. et SENECAM *epiſt*. LI.

y) vt ex HORATIO *libr*. I. *ep*. 15. CLEMENTE *Alexandrino libr*. III. *pædagog*. *cap*. 5. p. 272. ed. POTTERI et SENECA *epiſt*. LI. patet.

z) hos percenſet ſæpius laudatus CAPACIVS *loc. excitato*, p. 204.

a) *libr*. VII. *epiſt*. 4. *ad famil. libr*. XIV. *ep*. 17. 18. 19. *ad Atticum*.

tum *b*), vbi conſtituta erat celebris illa eius academia, librorum ac ſtatuarum præſtantium adparatu inſtructisſima *c*). Laudat eam ipſe tamquam optimam liberalium diſciplinarum officinam: laudant et omnes, qui eius ex antiquis ſcriptoribus mentionem fecerunt, ac libere confitentur, patrem illum eloquentiæ, Platonis hac in re æmulum, in amœnisſimos illos hortos omnes fere muſas traduxiſſe omnesque litteratos eo, tamquam ad tutisſimum confluxiſſe portum. Taceo de Trebulano inter Capuam et Sueſſulam: de Cumano, ad lacum Lucrinum poſito: de Formiano, Caietam inter ac Formias ſito, ac ſolum obſeruo, ex his Ciceronis pariter atque aliorum villis, quæ in ea vicinitate fuerunt, Herculanenſes maximum fructum percipere potuiſſe, non ſolum, quod in illis familiaritate ac conſuetudine doctisſimorum Romanorum frui poterant, qui cateruatim quaſi æſtate

per

b) vid. PLINIVM *libr.* XXXI. *cap.* 1. 2. Villæ illæ, quæ litori impoſitæ erant, a Romanis maxime æſtimabantur: conf. SAM. PITISCVM *not. ad Suetonium*, p. 316.

c) de hac academia et inprimis inſigni, quæ ibi fuit, bibliotheca differit CAPACIVS *antiquit. et hiſtor. Camp.* p. 233. Ex ſtatuis, quæ ibi exſtiterunt, ſupereſt elegantisſimum Veneris ſimulacrum, deſcriptum ab ANTON. FERRO *adparat. ſtatuar. Cumis inuentar. cap.* XI. *tom.* IX. *part.* 4. p. 37. *theſ. antiquit. et hiſtor. Ital.* GRAEVII.

per Campaniam ſeſe diffundebant; ſed etiam ob præſtantisſimas bibliothecas, quæ præcipuum villarum Romanarum in Campania ornamentum exſtiterunt. Ita CICERO, in Cumano quum eſſet, paſci ſe bibliotheca Fauſti, Attico ſuo ſcribit *d*); ipſe vero omnium optimam bibliothecam; multis ornamentis præditam, in Puteolano ſuo, vbi eius academia fuit, posſidebat *e*). Capuæ multas fuiſſe bibliothecas, CAMIL-

d) *libr.* IV. *epiſt.* 9.

e) academiæ huius, et, quæ in illa fuerunt, ſtatuarum aliorumque ornamentorum CICERO pasſim litteris ad Atticum mentionem facit, qui eorum, in Græcia potisſimum, conquirendorum curam in ſe ſuſceperat. Ita *libr.* I. *epiſt.* 3. inquit, *quod ad me, de Hermathena ſcribis, per mihi gratum eſt ornamentum academiæ proprium meæ, quod et Hermes, commune omnium et Minerua ſingulare eſt eius gymnaſii. Quare velim, vt ſcribis, ceteris quoque rebus quam plurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea ſigna miſiſti, ea nondum vidi: in Formiano ſunt, quo ego nunc proficiſci cogitabam, illa omnia in Tuſculanum deportabo;* epiſtola vero 5. *tu velim, ſi qua ornamenta γυμνασιώδη reperire poteris, quæ loci ſint eius, quem tu non ignoras, ne prætermittas,* id quod et ſequenti his verbis confirmat: *Hermæ tui Pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me ſcripſiſti, iam nunc me admodum delectant. Quare velim et eos, et ſigna, et cetera, quæ tibi eius loci; et noſtri ſtudii et tuæ elegantiæ eſſe videbuntur, quam plurima, quam primumque mittas et maxime, quæ tibi gymnaſii xyſtique videbuntur eſſe:* itemque: *ſigna Megarica et Hermas, de quibus ad me ſcripſiſti, vehementer exſpecto. Quidquid*

LVS PEREGRINVS *f*) probat; de Silio autem Italico compertum habemus, in villis eius Campanis, Herculanei vicinis, teste PLINIO *g*), fuisse multum vbique librorum, multum statuarum, multum imaginum eumque transegisse dies doctis sermonibus et carmina scripsisse. Idem de Plinio maiori eiusque sororis filio dicendum esse videtur. Vterque erat Miseni, quod oppidum Cumis proximum ideoque haud longe ab nostra vrbe positum fuit, vbi ille classem Misenensem imperio regebat. Litteris vterque dabat operam, quum iunioris Plinii mater nuntiaret, adparere nubem

quid eiusdem generis habebis, dignum academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere.

f) *de Campan. diss.* IV. p. 534.

g) *libr.* III. *ep.* 7. vbi: *doctissimis sermonibus*, ait, *dies transigebat, quum a scribendo vacaret: scribebat carmina maiore cura; quam ingenio: nonnunquam iudicia hominum recitationibus experiebatur. Nouissime, ita suadentibus annis, ab vrbe secessit seque in Campania tenuit*, et paullo post: *erat* Φιλόκαλος *vsque ad emacitatis reprehensionem. Plures iisdem in locis villas possidebat, adamatisque nouis, priores negligebat. Multum vbique librorum: multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo; verum etiam venerabatur.* De his SILII *Italici* in Campania villis MARTIALIS *libr.* XI. *epigr.* 49. canit:

Silius hæc magni celebrat monumenta Maronis,
iugera facundi qui Ciceronis habet.
heredem dominumque sui tumulique larisque:
non alium mallet nec Maro; nec Cicero.

nubem inuſitata et magnitudine; et ſpecie, funeſtæ illius exhalationis prænuntiam, quæ præſtantisſimum virum, maiorem illum Plinium, quum ad miraculum hoc viſendum, deductis quadriremibus, iuſto propius accesſiſſet, ſuffocauit; Pompeiis vero et Herculaneo triſtem intulit euerſionem *h*), excitato grauisſimo terræ motu, adeo, vt terra diſcederet et vno quaſi impetu duæ hæ nobiles vrbes in illum hiatum miſe-randum

h) id ex his PLINII verbis luculenter colligitur: *quamuis pulcerrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes, memorabili caſu, quaſi ſemper victurus, occiderit*, cet. *multum tamen perpetuitati eius ſcriptorum tuorum æternitas addet*, *libr.* VI. *epiſt.* 16. vbi auunculi ſui obitum fuſe deſcribit. DIO *Casſius libr.* LXVI. p. 755. incendium hoc Veſuuii montis erupiſſe, obſeruat ſub autumni tempus, et πῦρ γὰρ μέγα, inquit, κατ' αὐτὸ τὸ φθινόπωρον ἐξαπιναίως ἐξήφθη, *nam ſub autumni tempus ingens incendium excitatum eſt*, id quod IO. MASSONVS *vit. Plin.* p. 26. *ad ann. vrbis conditæ* DCCCXXXII. chriſtianorum autem LXXIX. vt iam ſupra memoraui, refert. Ad ipſa recitata DIONIS verba cel. GORIVS p. 19 hæc obſeruat: *iuxta Iul. Cæſaris rationes æquinoctium autumnale* XXIV. *ſeptembris inibat. Itaque, ſi Veſuuius* κατὰ τὸ φθινόπωρον, *hoc eſt, vt optime Leuenclauius et Tillemontius obſeruant: autumno iam ad exitum vergente, ardere cœpit, Herculanei clades ad nouembrem menſem ſpectauerit.* Hæc temporis deſignatio conuenit cum nonnullis antiquis PLINII codicibus, in quibus diſerte legitur: *nou. kal.* id eſt: Kal. nouembribus *hora diei fere ſeptima*, pro quo in multis auctoris huius editionibus eſt: *nono kalend. ſeptembris.*

randum in modum deſcenderent. Atque ex his ſatis ſuperque patet, Herculaneum noſtrum optimis litterarum præſidiis inſtructum fuiſſe.

POSSEM plura litterarum veſtigia indicare; ſed ſufficiant hæc, quæ tam in ruinis calamitoſæ huius vrbis; quam eius confiniis monſtrata a me ſunt, manifeſta Campanæ doctrinæ indicia. Fatebuntur mecum omnes, in his cauernis ſatis luculenter comparere effigiem veterum eius ciuitatis ac totius regionis muſarum, a quibus nemo tam auerſus erit, qui non eas omnes ex pumicibus ac puluere Veſuuii feliciter educi: qui non mandari monimentis æternum illarum præconium, facile cuperet: qui non ex illis multa incrementa litterarum optaret ſtudiis, multasque ſubſidiorum acceſſiones, quas non leues adhuc fuiſſe, et in poſterum futuras eſſe, certo ſcimus. In dies enim fere, vt Neapolitanorum aliorumque litteræ teſtantur, præſtantiſſima effodiuntur antiquitatis monimenta ac litterata ſaxa *i)*, quæ omnium quidem

i) id ex multis Italorum, præſertim Neapolitanorum, litteris, a GORIO *ſymbol. litterar. vol.* I. p. 39. ſq. exhibitis, patet. Ipſe ibid. p. 7. *ſcimus*, inquit, *in dies augeri inſignibus monimentis, ibidem inuentis, muſeum incluti Caroli Borbonii, vtriusque Siciliæ regis.* In litteris doctiſſimi MATTHIAE AEGY-

dem oculis expoſita ſunt; ne tamen a curioſis, qui huc aduolant, deſcribantur et ſingulatim modo ab his: modo ab aliis in lucem emittantur publicam, ſapientisſima lege cautum fuit. Arcentur omnes, qui, non vocati, in fœcundam hanc meſſem falcem

G ſuam

AEGYPTII, p. 55. hæc habentur: *nella real villa di Portici ſi continua il cavamento con felicità*, quæ et confirmantur in *deſcriptione excauationis, quæ in villa Reſina fit*, addita epiſtola eminentiſſ. Cardinal. ANG. MAR. QVIRINI ad cel. IO. MATTH. GESNERVM, Brixiæ MDCCXLVIII. editæ, vbi auctor, *ſi caueranno*, inquit, *da tempo in tempo l' altre ſimili ſtatue, e ſi porranno ſotto gli archi di queſto gran palazzo reale di Napoli.* Idem hoc ita teſtantur aliæ Neapolitani cuiusdam ad Gorium litteræ, *ſymbol. litterar.* p. 100. ſuppeditatæ: *in quanto alle maraviglie, che ſi ſcavano ad Ercolano, poſſo dirle, che ſempre piu creſcono, e non ſi ſcaua mai, che altre coſe più belle ſempre più non ſi diſcoprano.* Ex his tuto colligi poteſt, quam inſignem prouentum adhuc ſperare debeant antiquarum rerum amatores, quem et vtilisſimum fore, ea, quæ iam eruta ſunt, præſtantisſima ſaxa ac marmora litterata abunde oſtendunt. Ita doctus quidam Neapolitanus confirmat apud GORIVM p. 65. ex effosſis his inſcriptionibus fœcundisſimam admodum meſſem eſſe ſperandam, maximamque antiquitatibus earumque variis, adhuc non rite intellectis, momentis accendi lucem poſſe. Id patet ex nonnullis inſcriptionibus Herculanenſibus, quarum deſignatio benigniori fortuna in manus illuſtrisſimi marchion. MAFFEII incidit, quasque ſub finem huius commentationis vna cum aliis pluribus exhibemus. Multa de iis dicenda eſſent et obſeruanda, vbi id locus et inſtituti ratio iam permitteret.

ſuam immittere volunt et, quamquam per id optimarum harum rerum vſus ad tempus antiquitatum amatoribus denegatur *k*); longe tamen optatior erit earum prouentus, ſi regis auſpiciis, iuſſu ac ſumtibus coniunctim prolati fuerint omnes iſti veteris maieſtatis ac elegantiæ Romanæ ſempiterni teſtes ac præcones. At, quam ſplendidam tum accipient muſæ hæ Campanæ faciem: quam magnifica ornatæ veſte in conſpectum prodibunt, quas ipſe potentisſimus vtriusque Siciliæ rex, CAROLVS, tanta clementia amplecti-

k) id non ſolum GORIVS *præfat. ad vol.* I. *ſymbolar. litterar.* p. XXI. teſtatur, ac regio iuſſu cautum fuiſſe, memorat, ne quis exſcriberet; vel adumbraret monumenta ipſa, licet publico omnium conſpectui expoſita; ſed patet id quoque ex variis Neapolitanorum litteris, in memoratis *ſymbolis*, inprimis ex illis, quæ *not.* XII. p. 58. leguntur, vbi auctor earum *tutto*, ait, *ſi tiene ſerrato e con mille cautele.* Id inprimis de rebus magni pretii, auro vel argento conflatis, atque aliis, quæ commode in palatium transferri ibique claudi ac cuſtodiri poſſunt, adfirmant aliæ litteræ, quæ ſunt *notit.* XIX. p. 75. et quæ de aurea inuenta ſtatua Iouis, adhuc nemini facile monſtrata, loquuntur. Ita, vt et hoc addam, eminentisſimus QVIRINVS ſupra memorata *epiſtola* narrat, repertum quoque eſſe librum quatuor tabularum et æneարum quidem, qui honeſtam militum huiusce loci misſionem perccnſeat. Hunc librum, addit, eruditis legendi facultatem haud datam adhuc eſſe; ſed a rege, *ſub claue*, vt aiunt, iſtum ſeruari.

plectitur ac fouet: quarum conseruationi studet quam maxime *l)* ? In his tuendis nouum sibi ad immortalitatem cursum patefactum: nouum posteritas apertum de laudibus eius cernet campum.

l) id inprimis *ex nou. litterar. Florentin. tom.* I. *num.* 9. p. 138. sq. atque ex litteris Neapolitanorum apud GORIVM p. 51. et 89. abunde patet. Traditur in his, regiis impensis omnia inuenta in his ruinis monimenta, statuas, picturas, vasa, vtensilia cet. aeneis tabulis incidi, huicque negotio pictores, sculptores peritissimos et eos, qui rerum antiquarum cognitione aliis antecellunt, praefectos esse.

SYLLOGE INSCRIPTIONVM HERCVLANEI ET IN EIVS CONFINIIS ERVTARVM

1.

DIVO. IVLIO

AVGVSTALES

2.

DIVO. AVGVSTO

AVGVSTALES

Illuſtriſſimus marchio VENVTI *deſcrizion. delle prime ſcoperte dell' antica città d' Ercolano* p. 105. edit. german. legit: AVGVSTO DIVI F. hancque inſcriptionem cum priore, tanquam vni lapidi inciſam, coniungit.

3.

TI. CLAVDIO. DRVSI. F
CAESARI. AVGVSTO
GERMANICO
PONTIF. MAX. TR. POT. VIII
IMP. XVI. COS. II
PATRI. PATRIAE. CENS
EX. TESTAMEN. MESSI. L. F. M. N. SENECAE
MILITIS. COH. XIIII. VRBANAE. ET
DEDICATIONI. EIVS. LEGAVIT. MVNICIPIB
SINGVLIS. HS. IIII. N

In metallo.

4.

4.

ANTONIAE. AVGVSTAE. MATRI. TI. CLAVDI
CAESARIS. AVGVSTI. GERMANICI. PONTIF. MAX
L. MAMMIVS. MAXIMVS. P. S

5.

DIVAE. AVGVSTAE
L. MAMMIVS
M A X I M V S
P. S

6.

IVLIAE. GERM. . . . . .
AGRIPPINAE. TI. CLAVD. . .
PONT. MAX. . . .
F. MAM. . . .

7.

IMP. T. VESPAS. . . .
CAESARI. AVG. . . .
TRIB. P. COS. . . .

Deest inscriptionis versus, vt marchio VENVTI *descriz. delle prime scoperte dell' antica città d' Ercolan.* p. 105. obseruat.

8.

FLAVIAE. DOMITILLAE. . . .
VESPASIAN. CAESAR. . . .

9.

DOMITIAE. CN. F
DOMITIANI. CAESARIS
D D

10.

M. NONIO. M. F
BALBO. PR. PRO COS
HERCVLANENSES

11.

. . . .
. . . BALBO. PRO. COS
. . . CRETENSIVM PATRONO
. . . .

12.

M. NONIO. M. F. BALBO
PATRI
D D

Herculanenses Marcis Noniis Balbis patri et filio statuas consecrarunt. Huic equestrem elegantissimam, cuius basi elogium inscriptum fuit, quod num. 10. dedimus: illi pedestrem togatam cum inscriptione, infra num. 35. a nobis suppeditanda, et ab ea diuersa, quae hoc loco num. 12. exhibetur.

13.

VICIRIAE. A. F. ARCHAD
MATRI. BALBI
D D

In basi statuae, feminam referentis.

Nomen VICIRIAE exhibet illustriss. marchio MAFFEIVS *epistol. ad* BERNARDVM DE RVBEIS, p. 28. et *museo Veronensi*, p. CCCLI. vbi eædem inscriptiones Herculanenses suppeditantur, quæ in modo laudata epistola in lucem datæ sunt. Alii legunt: VICIARIAE A. F. ARCHADI. Sine dubio Viciaria hæc mater Nonii Balbi iunioris fuit. Pro ARCHAD MAFFEIVS *mus. Veron.* habet ARCAD

14.

MAMMIO. MAXIMO
AVGVSTALI
MVNICIPES. ET. INCOLAE
AERE. CONLATO.

In metallo.

auctor libelli: *memoir sur la ville* cet. p. 30. præmittit Lucii prænomen: L... MAMMIO. MAXIMO cet.

15.

DECRETO. DECVRION
LOCVS. SEPVLTVRAE
PVBLICE. DATVS
L. AVSIDIO. L. F. HOR. MONTAN
COMITI. C. CALVISI. SABINI

pro PVBLICE legit MAFFEIVS *mus. Veronens. loc. excit.* PVBLICAE.

16.

D M
C. ASINIO. AVG. LIB
PARAMYTHIO
FESTIANO
FALCONIA. HECDONE
MARITO. BENEM

17.

D. M. S.
L. FABIVS. MODESTVS
SIBI. ET. SVIS. OMNIBVS
INSTANTIA. ET. LABORIBVS
SVIS. FECIT

18.

M. PAPIRIVS. M. F
TERTIVS
AVGVSTALIS

19.

CONSTANTI.. NERATIOR
VILLICO
POTENTI. NERATIORVM
CELLARIO
POTHVS, ET. LATHMVS
PATRI. ET. FRATRI

20. L.

20.

L. SAVFEIVS. ARABS
SIBI. ET. IS. QVI. IN. SCRIPTI. SVNT
MV. BETI. . . .
MV. BETI. . . .
MV. BETI. . . .
DEMET. . . .
BETITIA. . . .

21.

AENIAE
SEX. FILIAE
GEMINAE
SEX. VACAENIVS
GEMINVS
PATER
FECIT

22.

D M
GEMINIAE SIRICAE
MVLIERI SIMPLICI
QVAE. VIXIT. ANN
P. M. XX. MINICIA
PARTHENOPE
ALVMN. DVLCISS
B. M. F

23.

D. M. S
TI. CLAVDI
FRVCTI
VIXIT. ANN
. . . . .
MENS. IIII

24.

OPPIDIAE
Q. F. GALLAE

25.

D. M. S
L. POMPON
SECVNDO. PV
ERO. DVLCISSIMO
SARCIANA. MARCE
LLA. FILIO. CARISSI
MO

26.

V. METTIAE. MILLIAE
MELLEBILLAE
Q. VERSINIO. C. F
QVADRATO

27.

C. EGNATIO. C. F

CINNAMO

EGNATI. AMOMVS

ET. NARDVS

OPTIMO. PARENTI

ET. EGNATIA

CONTVBERN

28.

TI. CLAVDIO

DIADVMENO

AMICO

IVLIA

BARILLA

29.

ΜΗΝΟΦΙΛΟΣ

ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ

ΧΑΙΡΕ

30.

Litteræ huius inſcriptiónis ſunt ex ære Corinthiaco, maximæ formæ, et lapidi inſuſæ:

APPIVS PVLCHER

CAII FILIVS

Ita plerique. MVRATORIVS p. DCLXXV. *inſcr.* 2. addit SEPTEM VIR EPVLONVM. Conſentit marchio VENVTI *deſcriz. delle prime ſcoperte della città d' Ercolano* p. 71.

31.

In ruinis theatri Herculanenſis, in magno marmoreo epiſtylio:

. . . F. MAMMI. . . RVFVS

II VIR. QVIN. THEATR. ORCH

DE. SVO

apud MVRATORIVM *inſcript.* p. MMXXI. et marchion. VENVTI, *libro excitato* legitur:

A. . . . . MAMMI cet. vbi apud vtrumque in fine deſunt verba:

DE. SVO

quæ tamen ſuppleta videbis apud MVRATORIVM p. DCLXII. *inſcr.* I. Eminentiſſ. QVIRINVS apud HAGENBVCHIVM *diptych. Brix.* p. CCVI. legit: *theatrum et orcheſtram de ſuo L. Rufus L. F.* Recte cel. HAGENBVCHIVS A. MAMMI, inquit, *non integrum eſſe*; *neque* AVLVS MAMMIVS RVFVS; *ſed* L. ANNIVS L. F. MAMMIANVS RVFVS *legi debere, collatis Mur.* 2021. I. *litt.* (α) et (β) *facile eſt ad iudicandum.*

32. L.

32.

L. ANNIVS. L. F. MAMMIANVS. RVFVS. IIVIR. QVINQ. THEATR. O. . . .

P. NVMISIVS. ARC. . . . TEC. . .

verba: P. NVMISIVS. ARC. . . TEC. . . desunt apud MVRATORIVM *loc. excit.* Auctor libelli *memoire sur la ville* cet. p. 15. addit post vocem *Numisius:* P. F. ARO. . . . . . HERCVLANEN. . . . . Vide cel. HAGENBVCHIVM *loco excit.* p. CCVIIII.

33.

In basi statuae, ibidem in ruinis theatri Herculanensis inuentae:

L. ANNIO L. F. MEN

IIVIR. ITER. QVIN

. . . VIR. EPVLONVM

est quoque apud MVRATORIVM et HAGENBVCHIVM *locis excitatis.* Vitiose; neque integre exhibet hanc inscriptionem VENVTI *descrizione delle prime scopert.* p. 104.

34.

In alia basi:

M. CALATORIO L. . .

MEN. RVFO. FRAT. . . . .

vid. cel. HAGENBVCHIVM *loc. excit.* sine dubio Rufus hic frater L. Annii fuit, cuius num. 32. mentio facta.

37.

Haec eadem esse videtur inscriptio, quae *num.* 7. data est.

IMP. T. VESPA. . . . .

CAESARI. AVG

TRIB. P. COS. II. . .

M. . . . .

35.

M. NONIO. M. F. BALBO

PR. PRO. COS

D. D

Ita hoc marmor exhibent VENVTI *vol.* I. *symbol litterar. Florent.* p. 45. et alius quidam vir doctus ibid. p. 103. Suppeditat et MVRATORIVS *inscript.* p. MMXXIV. Vide, quae supra adnotata sunt *num.* 10. et 12.

36.

Prope Baias:

ACVTIO. BASILEO

QVI. VIXIT. ANN. XXII

MENSIS VI. DIEBVS XIII

CASSIVS. THEON

FILIO BENE

MERENTI. FECIT

38.

Prope Baias:

D. M

IVLIAE. AVIAE. NATIONE

VERN. NVHERINE

VIX. ANN. XXXIII

C. MODIVS. VALENTINVS

MATRI. DVLCISSIMAE

B. M. F

39.

PHOEBO. MARCIAE
MAXSIMI. AD. MARGARITAE
...T. ARESCVSAE. VICARIAE
EIVS
....MENVS CONLEGA

40.

A. SVLPITIVS FELIX
FE. REMIAE. HEDONE
VXORI. SVE. D. S. V
KARISSIME. VIXIT
AN. XXXV
H. C. S

41.

Inuenta est inter rudera Herculanei anno cIↃIↃccxxxviiii. mensa sacra lapidea cum inscriptione Etrusca, quam ita latinis litteris exprimit PASSERIVS *vol.* I. *symbol. litterar. Florent.* p. 207.

HERENTATEIS. SVM
L. SLABIIS. L. AVCHIL. MERRISS. TVCTIKS
HERENTATE...PRVKINAI. PRVFFER

HERENTATEIS SVM ab ipso redditur: *Iunonalis sum*; seu: *locus Iunoni sacer.* Verba L. SLABIIS. L. AVCHIL. designant nomina amborum, qui mensam hanc sacram dedicarunt, ita vt L. *Lucii* prænomina; litteræ vero SLABIIS et AVCHIL nomina familiarum *Slabiæ* et *Aukiliæ*; seu *Aquiliæ* indicent. MERRISS. TVCTIKS est nomen dignitatis; siue muneris apud Campanos consularis, quo ambo hi viri perfuncti sunt, vid. LIVIVM *libr.* XXVI. *cap.* 6. Sequitur vox HERENTATE, quæ significat numen, cui oblatio facta; seu potius locum, vbi mensa huic diuinitati posita. PRVCHINAI deducitur ex græco πρὸ et κοινὸς *communis*; aut κρίνω *secerno*, ita vt idem sit ac *præpositus custos.* Vocabulum PRVFFER a latino *profero* commode deriuatur, quod verbo *offero* respondet, adeo vt sententia huius Etruscæ inscriptionis sit: *Iunonalis sum*, L. *Slabius*, L. *Aukilius*, *Mediastutici*, *Iunonali præpositi custodes*, *proferunt*; seu: *offerunt.*

42.

Prope Neapolim, eo in loco, vbi olim villa Pollionis stetit:

D. M
INGENIOSAE
QVAE. VIXIT. ANNIS
IIII. M. V. DIES. XXI
FIDE. PERCEPIT. MESO
RVM. VII. AVR. FORTV
NIVS. PATER. FILIAE

Inscriptio hæc videtur esse Christiana.

43.

P. AELIO. P. FIL
PHILOLOGO
AVG. DECVRIONI. CAPVAE
ORNATO. SENTENTIA
IIVIRAL
AELIA. APHRODISIA
MATER. ET. SIBI. FECIT

44.

DIS. MANIBVS
P. ALFENI. ANTEROTIS
LOCVS. EXC.
SEPVLCHRI. ET. ITINERIS
IN. FRONT. P. XI
IN. AGR
P. XXXIIII. ET. POENA
EXCEPTA. HS
XX. ET. P. ALFENO
RVSTICO. ET. ALFENAE. P. L
LITE
LIBERTIS. LIBERTABVS
POSTERISQVE. EIVS

45.

M. ARRIVS. ANTONINVS
MANIP. III. SALVT. NATIO
AEGYPTO. VIXIT. ANN
LIIII. MILIT. ANN. XXVIIII
B. M

46.

M. PERPENNIVS
ZMARAGDVS
MARTIALI. MA
GISTRO. SVO. STRV
CTORI. B. M

47.

T. AVRELIO. CANDIDO. NAVARCHO
ARCHIGYM
BERNI. CL. PRAET. MISEN. ET
AVRELIAE. DEMETRIAE
CONIVGI. EIVS. ET. LIBERTIS
LIBERTABVSQVE. POSTERISQVE
EORVM. SE. VIVI. FECERVNT

48.

D. M

L. SALVIO. PVDENTI. MILITI

EX. CLASSE. PRAET. MIS. DE III

CONCORDIA. NAT. BESSO. VIXIT

ANN. XXXV. MILIT. ANN. XVI

BARBIVS. CRESCENTIVS. EX

CENTVRIONIBVS. EIVSD. CLASSIS

HERES. B. M. FECIT

49.

D. M

M. VALERIO. SIMILI. MIL

EX CLASS. PR. MISEN. NAT. BES

MILIT. ANN. XXVIII. VIXIT. AN. L

L. VALERIVS. MACRINVS

EX. III. NEPTVNO. ET. C. TAR

SINNIVS. FVSCVS. H. B. M. F

50.

TI. CLAVD. AVG. L

SCIRTI. PROC. BIBL

VETTIA TYCHE

SCIRTI

51.

D. M

AELIAE. CONCORDIAE

NICEPHORIANVS. AVG

VERNA

DISP. VXORI. CARISSIM

B. M.

52.

D. M. S

AVRELIO. IVLIANO

HOMINI. BENE

MERENTISSIMO. H. C

AVRELIA. HIPPOLY. :.

53.

TI. IVLIVS. AVG. ET
AVGVST. L. DIOGENES. TR.
SIBI. ET. NIGIDIAE. EVTYCHIAE
CONIVGI. ET. SVIS. NIGIDIA. EVTYCHIA
BABERIAE. C. L. MARGARITAE
AMICAE. SVAE. H. M. H. N. S

54.

D. M
M. AVRELIVS M. . . . ARMORVM CVSTOS
NATIONE PONTIC. LIB. VIRTVTE. STIP. XVI
Q. V. ANN. XXXVIII. M. II. D. XV. PESTA
NIA SOZVSA. VXOR. BENEMERENTI. FECIT

55.

Prope Herculaneum:

PRIDIE. K. MARTIAS. IN. CVR. SCRIBENDO. AD
FVERE CVNCTI. QVOD. VERBA. FACTA. SVNT
M. M. MEMMIOS. RVFOS. PAT. ET. FIL. ET
VIRI. ITER. PEQVNIA. PONDERALI. ET. CHAL
CIDICVM. ET. SCHOLAM. SECVNDVM. MVNICIP
SPLENDOREM. FECISSE. QVAE. TVERI. PVBLI
CE. DECRETO. D. E. R. I. C. PLACERE. HVIC. OR
DINI. CVM. M. M. RVFI. PAT. ET. FIL. II. VIR
ITER. IN. EDENDIS. MVNERIBVS. ADEO. LIBE
RALES. FVERINT. VT. EORVM. MONVMENTA
DECORI. MVNICIPIO. SINT. ADEO. DILIGENTES
VT. VITIEIS. PONDERVM. OCCVRRERINT. IDQ
IN. PERPETVVM. PROVEDERINT. PLACERE
DECVRIONIB. M. M. MEMMIOS. RVFOS. PAT. ET
FIL. DVM. II. VIVERENT. EORVM. POS. . . M.

 ET.

ET. SCHOLA. ET. CHALCIDI. QVAE. IPSI. FECIS
SENT. PROCVRATIONEM. DARI. VTIQVE. SER
VOS. EIVS... MPIVS. EST..... NEGOTIO. PRAE
PONERENT. NEQVE. INDE. ABDVCI. SINE. DE
CVRIONVM. DECRETO. ET. M. M. MEMMIIS. RV
FIS. PAT. ET. FIL. PVBLICE. GRATIAS. AGEI
QVOD. ITERATIONI. HONORI. EORVM. NON
AMBITIONEI. NEQVE. IACTATIONI. SVAE. DE
DERINT. SED. IN. CVLTVM. MVNICIPI. ET. DE
COREM. CONTVLERINT

dedit illam iam CAPACIVS *libr.* II. *hist.* *Neapol.* *cap.* 9. et REINESIVS *class.* VII. *num.* 15. p. 484.

56.

.... O. D. LOCVM. AB. INCHOATO
..... VM TECTORIS
AVGVSTALIB. DATVM

vid. REINESIVM *class.* II. *inscr.* 33. et CAPACIVM *libr.* II. *hist.* *Neapol.* *cap.* 9.

57.

....
ET. PATER. ET. FILI. .... M. SALIEN
DAMQVE. ....
TERTVLLA. RESTITVIT

v. REINESIVM *cl.* II. *inscr.* 29. et CAPACIVM *hist.* *Neap.* *libr.* I. *cap.* 21. et marchionem VENVTI *descrizion. delle prime scoperte* cet. c. III. p. 41.

58.

L. MVNATIO. CONCESSIANO. V. P. PATRONO
COLONIAE. PRO. MERITIS. EIVS. ERGA. CIVES
MVNIFICA. LARGITATE. OLIM. HONOREM. DE
VITVM. PRAESTANTISSIMO. VIRO. PRAESENS
TEMPVS. EXEGIT. QVO. ETIAM. MVNATI. CON

CES-

CESSIANI. FILI. SVI. DEMARCHIA. CVMVLATIO RE. SVMPTV. LIBERALITATIS. ABVNDANTIA VNIVERSIS. EXIBVIT. CIVIBVS. OB. QVAE. TE STIMONIA. AMORIS. SINCERISSIMI. REG. PRI MARIA. SPLENDIDISSIMA. HERCVLANENSIVM PATRONO. MIRABILI. STATVAM. PONENDAM DECREVIT

59.

Prope Formias:

QVINTO. CLODIO. C. . . .
HERMOGE. . . .
V. C. CONS. CAMP.
ORDO. ET. POPVLVS
FORMIANVS
PATRONO. PRAESTAN
TISSIMO

60.

Ibidem.

FVLVIAE
AVGVRINIA
NAE C. F. . .
DIONYSI. CONS. VIRI
CORR. CAMP. VXORI
FORMIANI PVBLICE

61.

Prope regiam villam Portici:

MVNICIO P. F. POST MORTEM
MVNICIPES. SVI. AERE. CONLATO. PIETATIS
CAVSSA. POSVERVNT

62.

In ruinis theatri Herculanensis:

ABDAE
LIVIAE

vid. march. VENVTI *libr. memorato* p. 81.

63.

In templo quodam, haud procul distante:

. . . . LON. . . . . . VIR. EPV. . . . .

Laudatus VENVTI mutilum hoc marmor ita restituit: PATRONO COLONIAE SEPTEMVIRO EPVLONVM.

64. *In*

64.

In ruinis theatri Herculanensis :

. . . .
. . . . CVM. . . MON. . .
. . . M. HONOR. KA. . . . .

65.

Ibidem.

. . . .
II VIR. ITER. QVIN
. . . .

66.

Ibidem.

. . . . . ADO. . . . . . .
MVN.. . . . . | . . . . . . VIR. EPVLON.

67.

Ibidem.

CARDI
SEXTILI

68.

Ibidem.

DOMITIAE. CN
DOMITIANI CAESARIS
D. D

